

1989

FORSKNING OM TECKENSPRÅK

XVI

Tomas Hedberg

PERSONTECKEN

DERAS HÄRKOMST,
BILDNINGSSÄTT OCH ANVÄNDNING

Stockholms Universitet
Institutionen för Lingvistik

Redaktörer: Inger Ahlgren
Brita Bergman

PERSONTECKEN

**DERAS
HÄRKOMST,
BILDNINGSSÄTT
OCH ANVÄNDNING**

Förord

Rapporten är dels en 10-poängsuppsats i Påbyggnadskurs för döva i teckenspråk, 20 poäng (dvs på 60-poängsnivå) vid Stockholms universitet, dels en delrapport inom projektet: "Dokumentation av Ålderdomliga och Regionala tecken samt Dövas historia", förlagt till Sveriges Dövas Riksförbunds teckenspråksavdelning, finansierat av Allmänna Arvsfonden.

Jag vill tacka Brita Bergman, som har varit min handledare, för hennes värdefulla råd till textens disposition och innehåll och den stimulans hon har gett mig.

Jag vill också rikta ett tack till Christa Ekholm på SDRs teckenspråksavdelning och till SDR för det stora förtroendet. Jag har fått arbeta fritt och självständigt. Projektet har hela tiden varit inspirerande för mig.

För visat intresse vill jag också tacka både döva och hörande kamrater runt om på dövföreningarna för att de visat hur persontecken utförs och förklarat för mig varifrån tecknen härleds.

Granskningen av svenska språket har gjorts av Kristina Svartholm. Jag vill också tacka henne.

Jag vill också nämna att det kommer att finnas ett självständigt videogram om persontecken och deras härkomst, bildningssätt och användning.

Tomas Hedberg, februari 1989

Persontecken: T ↑ ω H
) ≡

Teckendemonstration: Tomas Hedberg
Fotograf: Sven Calissendorff

Innehållsförteckning

	sid
1. Inledning	5
2. Uppläggning	6
3. Registrering och systematisk katalogisering	7
4. Persontecken: en introduktion	8
4.1 Namngivning	8
4.2 Tidigare litteratur	9
4.3 Persontecken från igår till idag	10
4.4 Terminologi	11
4.5 Hur frågar man efter persontecken?	15
5. Teckenetymologi kontra motiverade och arbiträra persontecken	15
6. Olika klasser av persontecken	19
6.1 Utseende	21
6.2 Beteende	25
6.3 Liknelse	29
6.4 Social tillhörighet	30
6.5 Nummer	36
6.6 Namn	36
7. Kombinationer av persontecken	43
8. Persontecken med orala och faciala komponenter	45
9. Byte av persontecken	46
10. Formförändringar hos persontecken	47
11. Slutkommentar	55
12. Litteraturförteckning	56
13. Källförteckning	57

14. Appendix A	58
15. Appendix B	59

1. Inledning

Bakgrund

Inom projektet hade jag i uppdrag att dokumentera ålderdomliga och regionala tecken och att intervjua äldre döva personer, som ombads berätta om sitt liv och sina minnen från barndomen, skoltiden, arbetslivet och föreningslivet vid videoinspelningar. Vid sidan om mitt egentliga projektarbete var jag också intresserad av persontecken. Därför var jag nyfiken på hur informanternas persontecken utfördes och såg ut och började anteckna de persontecken jag träffade på.

Persontecken är ett slags egennamn på teckenspråk. Persontecken kan ofta härledas till en framträdande egenskap el. dyl. hos en person. Det ska jag återkomma till längre fram i rapporten.

Efter en tid märkte jag att det verkade finnas olika typer av persontecken. Då blev det av intresse att få reda på persontecknens härkomst, bildningssätt och användning. Efter en tid märkte jag också att vissa typer av persontecken och persontecknens funktion förändras i tiden. Samtidigt hade jag tidigare inte mött någon litteratur eller annat material inom detta område. Därför ansåg jag att det var viktigt att utföra detta arbete inom teckenspråksforskningen. Hittills har persontecken inte utforskats ordentligt.

Så småningom fick jag veta att det finns några få artiklar inom detta område, både nationellt (Fondelius, 1916 och Österberg, 1916) och internationellt (Supalla, 1985?).

Det är väsentligt att få dokumentation av persontecken, eftersom det framför allt är många äldre personer, som vet hur man tecknar persontecken för vissa personer i tidigare generationer. Tyvärr håller tecknen på att försvinna undan för undan och kan inte leva kvar i generation efter generation. Därför måste de dokumenteras på något sätt genom videoinspelningar eller med ett särskilt transkriptionssystem.

Syfte

Den här rapportens syfte är dels att redogöra för personteckens härkomst och användning, dels att göra en beskrivning av olika klasser av persontecken.

Syftet med min forskning är också att sprida kännedom till såväl den döva som den hörande allmänheten om persontecknen ur lingvistisk och historisk synpunkt.

2. Uppläggning

Först behövde jag ha en förteckning över döva personer, lärare och skolpersonal samt övriga grupper i tidigare och nuvarande generationer, innan jag kunde ställa frågor till mina informanter om hur man tecknar namnen på dessa ovannämnda personer.

Därför samlade jag ihop skolkataloger från alla 7 dövskoledistrikten från vart tionde år från 1900 till 1950, och tre olika tidskrifter för döva: "Tidning för Dövstumma" 1891-1944, "De Dövstummas Tidskrift" 1945-1949, "De Dövas Tidskrift" 1950-1957 samt "SDR-Kontakt" 1958-1986 (se Källförteckning sid 57). Från skolkatalogerna antecknade jag alla namn, när det gäller skolpersonal. När det gäller döva personer, infördes också alla namn från årsmötesrapporter från dövföreningar, artiklar om personer samt från ett antal artiklar och notiser ur "Familjenytt" i alla tidskrifter. En del av de införda namnen kom från medlemsregistret på SDRs lokalkontor i Stockholm. Det gäller personer som är födda före år 1921.

Detta insamlade material användes när jag bad informanter visa om det fanns tecken för dessa personer. Jag bad dem också förklara tecknens etymologi, dvs berätta varför och hur dessa tecken uppkommit. Efteråt antecknade jag persontecknen med hjälp av ett särskilt transkriptionssystem, som konstruerats av Brita Bergman, Stockholms Universitet (Bergman, 1982). Detta återfinns i Appendix B sid 59, med vissa justeringar och kompletteringar, som jag fick göra.

Hittills har jag dokumenterat 3114 persontecken för 2671 personer totalt. Differensen mellan antalet personer och antalet persontecken, 443 st, beror på att en del personer kan ha två eller flera varianter av sina persontecken eller kan ha två eller flera helt olika persontecken.

3. Registrering och systematisk katalogisering

Det insamlade materialet har sorterats dels enligt teckenspråkets handformer i transkriptionssystemet och dels i bokstavsordning efter första bokstaven i efternamnen i en särskild pärm. Pärmerna fungerar som ett katalogsystem, som underlättar för mig att finna vissa speciella tecken. Med systemet kan man f.n. slå upp ett persontecken endast enligt teckenspråkets handformer. Med tanke på tecknens tre manuella aspekter, innebär det att man inte kan slå upp ett visst persontecken efter artikulationsställets eller artikulationens symboler.

Pärmen är också en hjälp för sökning (från namn till persontecken) och identifiering (från persontecken till namn). Om man inte kan identifiera en person när man har sett ett persontecken på video eller i verkligheten, då kan man slå upp det persontecknet enligt teckenspråkets handformssymbol. Under sökningen kan man också få ytterligare hjälp av antingen just det persontecknets artikulationsställe eller artikulation. Till slut kan man lyckas identifiera en person under förutsättning att denne persons namn har registrerats.

Å andra sidan har man också möjligheter att få veta hur man tecknar namnet på en person. Då slår man upp efternamnet som återfinns i bokstavsordning i pärmen. Vid personens namn finns en hänvisning till på vilken sida hans/hennes personteckens handform finns, där man kan se hur detta persontecken utförs med hjälp av transkriptionen.

Persontecknen har också i pärmen grupperats efter den dövförening personerna tillhör när det gäller döva. När det gäller hörande har de grupperats efter dövskoledistriktet (lärar- och skolpersonal) eller förts till dövprästernas och dövkonsulenternas respektive grupp och övriga.

För att undvika den ovisshet som kanske uppstår när man tolkar transkriptionssystemet för teckenspråk, har alla persontecken överförts till video, som arkiverats hos SDRs teckenspråksavdelning.

I pärmen finns det också etymologiska förklaringar till 1108 av persontecknen.

4. Persontecken: en introduktion

4.1 Namngivning

Förr i tiden när barnen på dövskolan pratade med varandra på teckenspråk och ville berätta om en kamrat eller någon lärare, men inte visste vad de hette, så beskrev de deras naturliga egenskaper, vad de hade för kläder eller på vilket sätt de uppträdde, så att man förstod vem som åsyftades. På det sättet kunde ett fast tecken efter en tid uppstå för en viss individ genom att samma beskrivning användes när man syftade på den personen.

På vissa skolor brukade äldre elever, så kallade faddrar, få ta hand om nybörjarna. De lärde dem hur eller vad de skulle göra, till exempel att använda sina egna handdukar och tandborstar, att bädda sina sängar och att borsta sina skor osv. Små barn lärde sig också att komma ihåg sitt intagningsnummer, eftersom alla tillhörande handdukar, kläder och skor märktes med deras nummer. Samma faddrar brukade "döpa" dem på teckenspråket. Till exempel hade en liten pojke en blå och vit sjömanskostym och han fick därför ett persontecken BLÅ/TRE-FINGRAR-PÅ-ÖVER-ARMEN-RÖR-SIG-I-V-FORM. På det sättet kunde de nya eleverna få ett eget persontecken.

Man kunde också få ett persontecken av en lärare eller en vaktmästare. Innan döva barn kom till dövskolan kunde de också redan ha fått sitt persontecken genom sina föräldrar, sina döva syskon eller i förskolan. Sådan namngivning förekommer också idag.

Här vill jag framhålla att man inte alltid kopplar ihop ett persontecken med hans/hennes speciella egenskap eller dyl., utan man tänker bara mer eller mindre på att dessa persontecken syftar på personerna i fråga.

Det ovan nämnda persontecknet blå och vit sjömanskostym för den pojken får tjäna som exempel. Man kopplar alltså inte ihop detta persontecken med blå-vit sjömanskostym. I stället syftar detta persontecken endast på en specifik person beroende på vilken samtalssituation man befinner sig i. Man kan inte se direkt vad detta persontecken betyder förrän man får förklaringen till varifrån och varför personen fått sitt persontecken. Detta persontecken kan ha betydelse till exempel ett blått märke med V-symbol på en röd eller grön ärm istället för blå-vit sjömanskostym.

4.2 Tidigare litteratur

Som jag sagt tidigare finns det inte så mycket material om persontecken. Hittills finns det bara tre artiklar om svenska persontecken. Det äldsta dokumentet om persontecken är Oskar Österbergs *) bok "Teckenspråket" (1916) och Gunnar Fondelius artikel i "Tidning för dövtumma" (1916) som också finns i Per Nordheims bok "Kontakt" (1972: 53-55).

Gunnar Fondelius nämner i sin artikel:

"En av märkvärdigheterna i teckenspråket äro de s.k. teckenspråksnamnen (de ha också kallats ögonnamn). Bland de egentligt dövtumma användes vid betecknandet av dövtumma personer sällan dessas för- eller tillnamn. Dessa namn måste bokstaveras med handalfabetet och det går för långsamt, och ofta ha vederbörande icke rätt reda på personens kristliga namn. Så mycket mer är teckenspråksnamnen ihågkomna. Eleverna vid våra dövtumskolor få genast vid inträdet i skolan ett teckenspråksnamn, givet efter något hos honom eller henne framträdande egendomlighet i utseende, klädesdräkt, sätt eller dylikt. Detta teckenspråksnamn får han sedan behålla genom hela livet. Bruket av teckenspråksnamn påminner något om att medlemmarna inom vissa ordenssällskap ofta erhålla egendomliga namn inom sällskapet, under vilka de sedan bland ordensbröderna mest ihågkommas. Men de dövtummas teckenspråksnamn äro en ingående beståndsdel i deras teckenspråk och oskiljaktigt vid deras samtal om personer." (Fondelius, 1916).

I samma artikel finns det också ett avsnitt där Gunnar Fondelius låter svenska översättningar av persontecken fungera som ett egennamn, medan vanliga egennamn och en del personliga pronomen utesluts. Jag återger ett kort stycke av artikeln:

"Förf. (Gunnar Fondelius min. anm.) av dessa rader, som reser rätt mycket bland de dövtumma, får vid sammanträffande med dem förfrågningar sådana som om han träffat Röd-bak-örat, om huru Uppstrukna håret mår, om Smala kinden flyttat till Stockholm, om Randig byxa tillfrisknat efter en sjukdom, om det är sant att Röda rosetten vunnit på lotteri eller att Darrande örat gift sig med Blåprickiga blusen. Nu kan det hända att förf. ber få veta personernas kristliga namn och det blir ett letande i minnet att Uppstrukna håret i sig själv heter Edvin Pettersson. Förf. kan glädja den frågande med att Uppstrukna håret mår bra och så får han en mängd hälsningar till denne från

*) Om inget annat anges, är de personer som omnämns döva.

Rundöga. Häromdagen träffade förf. Raka näsan, som omtalade att han av Ögonbrynet fått veta att Snedskurna kavajen snart skulle hålla bröllop med Klia sig under näsan. Till bröllopet voro inbjudna Hand i byxa, Ärr under ögat och Stora Näsborren, vilka tillsammans med Lugg i pannan, Gula knappen, Avskurna tummen och Klappa sig på kinden hos snickarmästare Grårock beställt av en divan till lysningspresent" (Fondelius, 1916).

Gunnar Fondelius nämner också i sin artikel att även kända personer, såsom kungligheter, skådespelare och politiker har fått ett eget persontecken:

"Man kan genast komma in i tankegången för teckenspråksnamnens uppkomst och konstruktion om här anföras sådana på mera allmänt kända personer. Lägg båda armarna i kors över bröstet, och man har strax Napeleon framför sig. Peka på högra tinningen och låt det fasta tecknet på kung följa; detta är Karl XII teckenspråksnamn. Sätt tre fingrar på hjässan, så är det tal om Bismarck. Gör som om ni vrider upp mustaschen. Jag gissar att ni genast tänker på Wilhelm II. I fri översättning till ljudspråket skulle teckenspråksnamnet på Tysklands kejsare sålunda kunna översättas till Uppvridna mustaschen, Napeleons till Korslagda armarna o.s.v." (Fondelius, 1916).

Gunnar Fondelius eget persontecken ser ut så här: Klohanden i närheten av högra tinningen vrids ett par gånger (se fig 1, sid 12).

Gunnar Fondelius: } $\sum$ $\wedge$ ω $\downarrow$

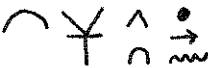
Samma artikel med ett tillägg på slutet har senare publicerats i boken "Kontakt" (Nordheim, 1972).

4.3 Persontecken från igår till idag

Man vet alltså inte hur lång tid tillbaka persontecken funnits. De kan möjligen ha funnits före 1800-talet, för om det fanns några döva syskon i en familj, är det rimligt att anta att de kan ha använt persontecken för sig själva, släktingar och grannar. Jag kan nämna att jag och min bror Ulf redan innan vi hade börjat gå i dövskolan skapade persontecken för våra släktingar och grannar. Stina Ryholms och Per Aron Borgs och Albert Bergs persontecken är de äldsta i min samling av

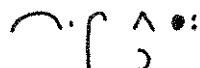
persontecken. Dessa tre persontecknen fick jag av Frida Söderberg: $\circ$ $\int$ $\wedge$ $\leftrightarrow$ (se fig 2, sid 12) f. 1898 i Ödeshög. Hon berättade för mig att hon gick på Manillaskolan i Stockholm år 1906-1914. När hon fick difteri fördes hon upp till sjukrummet på översta våningen. Där fick hon träffa en aldrig döv kvinna som

bodde mitt emot sjukrummet. Hon hette Stina Ryholm (1822-1912). Stina Ryholm berättade för Frida Söderberg om sitt liv och sina minnen från skoltiden. Hennes lärare var först Manillaskolans grundare Per Aron Borg (1776-1839, hörande) och hans son Ossian Borg (hörande). Efter skolgången fick hon stanna kvar och fick arbeta som vård- och köksbiträde ända fram till pensioneringen. Efter pensioneringen fick hon stanna kvar i sitt rum på Manillaskolan. Stina Ryholm var känd bland döva för hon var en av de sista döva som gick i dövskolan på Manhem utanför Manillaskolan. Vid vårt samtal visade Frida Söderberg mig hur Per Aron Borgs och Stina Ryholms persontecken såg ut.

Stina Ryholm: (se fig 3 a-b, sid 12).

Per Aron Borg: (se fig 4, sid 13).

Albert Berg (1832-1916) var mycket aktiv i Stockholms Dövas Förening, som vice ordförande i många år. Han var också känd som marinmålare.

Albert Berg: (se fig 5, sid 13).

Man kan alltså säga att persontecken tillhör vår kultur. Sättet att ge varandra persontecken har använts i flera generationer och används fortfarande.

Nyligen träffade jag en lärare på Manillaskolan som berättade att eleverna för några år sedan för det mesta använde initialtecken för sina namn eller bokstaverade hela förnamn mer och mer. Detta gäller även andra dövskolor. T ex representerar "D" namnen Daniel eller Daniela. Det fungerar inte så bra för det har skapat förväxling eller förvirring. Äldre former av persontecken, t ex för klädsel eller färgbeteckningar som förled i sammansättningar verkar försvinna mer och mer nu för tiden. Läraren ansåg att det vore bra om de kunde återkomma till användning i vår kultur igen.

Samma lärare på Manillaskolan har senare berättat för mig att initialtecken inte finns längre hos elever som nu går i första klass på Manillaskolan. Deras persontecken byggs på utseende eller beteende. Det är glädjande!

4.4 Terminologi

Jag vill nämna att det finns några olika termer såsom namntecken, teckenspråksnamn och persontecken i det här sammanhanget. Det är svårt att välja en lämplig term på svenska, som passar in på det här området.

Fig 1 Gunnar Fondelius

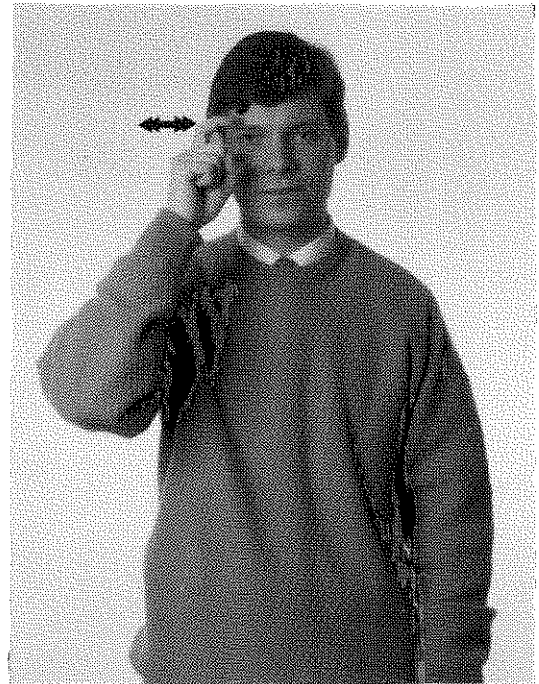

Fig 2 Frida Söderberg

Fig 3 a Stina Ryholm

Fig 3 b Stina Ryholm

Fingrarna spelar och
förs samtidigt åt höger

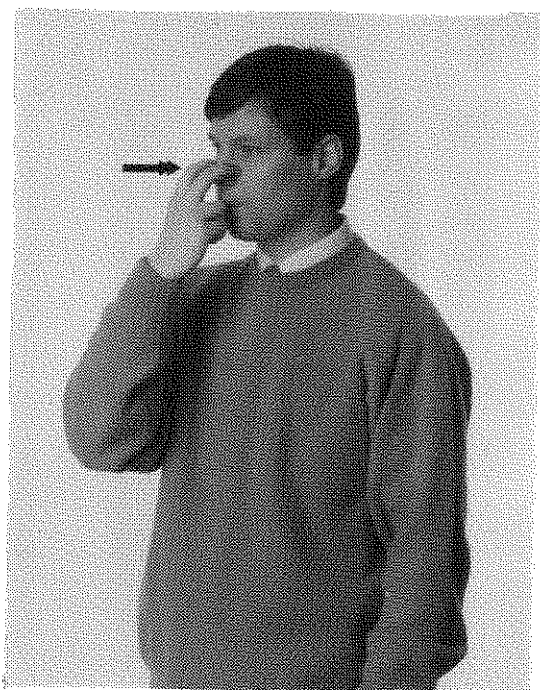

Fig 4 Per Aron Borg

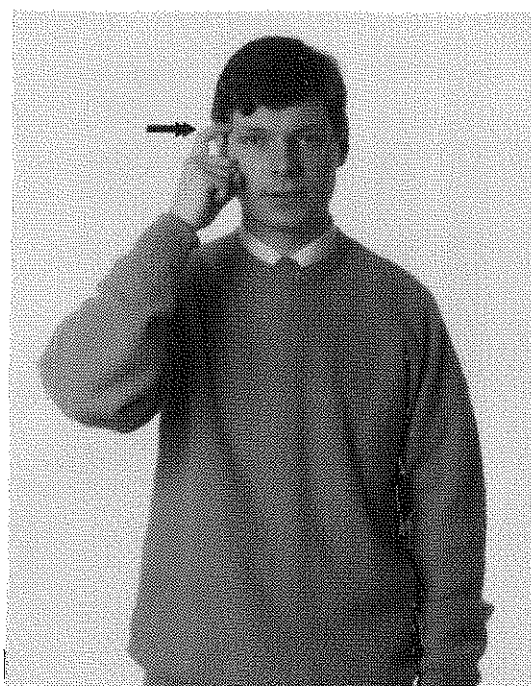

Fig 5 Albert Berg

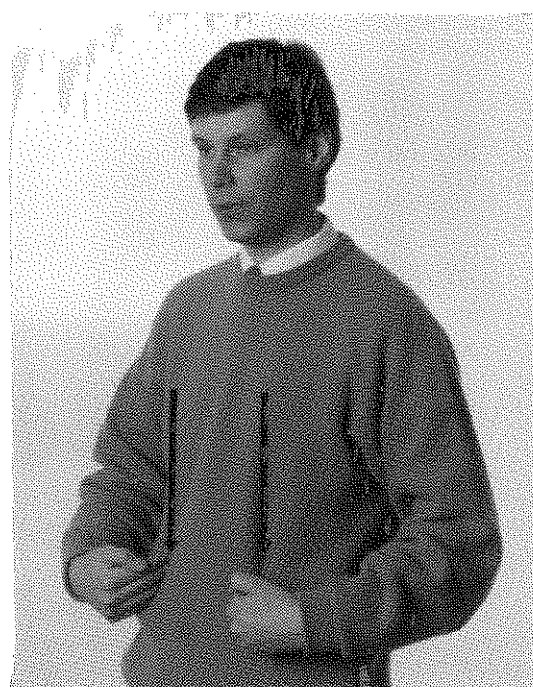

Fig 6 a PERSON/_____
'persontecken'

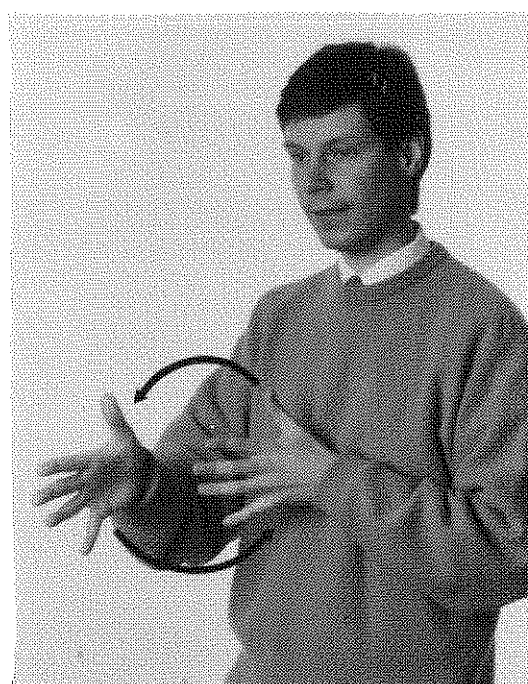
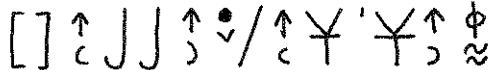

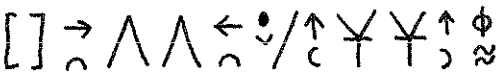
Fig 6 b _____/TECKEN
'persontecken'

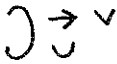
Termen namntecken, som jag mött i olika sammanhang, bör inte användas generellt. För mig handlar det snarare om etablerade tecken för olika namn, t ex för 'Anders', 'Birgitta' och 'Kerstin' m fl. De ska beskrivas nedan. Det finns andra typer av persontecken, som kan härledas till t ex en framträdande egenskap hos en person.

En annan beteckning är ordet teckenspråksnamn, som Gunnar Fondelius och Oskar Österberg använt i sina artiklar år 1916. Ordet teckenspråksnamn kan skrivas om till frasen 'ett slags egennamn på teckenspråk'. Visserligen kan ordet teckenspråksnamn användas på svenska, men det går knappast inte att använda motsvarigheten, TECKEN/SPRÅK/NAMN, på teckenspråk. Den här frasen på teckenspråk har jag aldrig sett. Därför anser jag att det inte är ett bra teckenval.

Därför menar jag att ordet persontecken är bättre. Det kan användas för alla klasser av persontecken. Med den här innebörden tecknas 'persontecken' med båda händerna med flata handen eller med vinklade handen som förs nedåt på bröstet. Detta tecken står som förled. Som efterled i sammansättningen utförs

TECKEN. Så transkriberas detta tecken: eller

 (se fig 6 a-b, sid 13). Begreppet persontecken bör inte förväxlas med det som Österberg kallar "personpronomentecknet" och

som tecknas så här:

Så här skriver Österberg i sin bok (1916):

"Personpronomentecknen: /.../

Användes på grund av sin mera markerande form hellre än pekningar".

Det finns också ett annat ord, 'karaktäriseringstecken', som inte har med persontecken att göra, men som påminner om persontecken i fråga om användning. Jag vill gärna förklara vad karaktäriseringstecken, till skillnad från persontecken, betyder. Det är en helt annan typ av tecken.

Oskar Österberg beskriver i sin bok "Teckenspråket" (1916):

"Karaktäriseringstecken är ett bruk varmed en person utmärks efter någon hos honom förekommande egendomlighet. Härmed beslätade äro de vid dövstumskolorna förekommande teckenspråksnamnen, som eleverna vid intagandet i dövstumskolorna erhålla".

Till skillnad från persontecken är karaktäriseringstecken ett bruk i samband med en berättelse, såsom en saga. Karaktäriseringstecken används för en viss person i

berättelsen och förekommer då och då under berättelsens lopp, menar Oskar Österberg.

Så här skriver Österberg i sin bok:

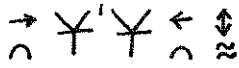
"Karaktäriseringstecken:

Pronomen som utgörs av beskrivning av någon framträdande egenskap hos en person. Ex.: i en berättelse förekommer en halt person, denna betecknas Man + Halt under berättelsens lopp sedan det i frågavarande lytets förekomst en gång nämnts i berättelsens början".

4.5 Hur frågar man efter persontecken?

När man i vår språkgrupp frågar: VAD HETA PEK-f ? ('Vad heter du?') på teckenspråk, då brukar man svara med sitt dopnamn på handalfabetet. Det händer nästan alltid att man får en följdfråga: VAD POSS-f TECKEN? ('Vad är ditt tecken?'). Då svarar man med sitt persontecken. När man presenterar sig tecknar man: PEK-c HETA ('Jag heter') samt bokstaverar sitt dopnamn. Efteråt tecknar man sitt persontecken. Det kan också vara omvänt.

Utöver frågan VAD POSS-f TECKEN? som nämnts ovan, finns det ett par olika sätt att fråga för att få veta hur en persons persontecken utförs, såsom med spretade händer vända mot kroppen som rör sig fram- och inåt växelvis. Samtidigt uttrycker man att det är en fråga med en frågande signal (samman-

dragna ögonbryn). Så transkriberas detta tecken: . Efter detta tecken kommer tecknet för VAD (se fig 7 a-b, sid 16).

I Skåne- och Blekinge-området finns en teckenfras för frågan 'vem är du?' på teckenspråk: VEM FLAT-HAND-PEK-f ? (se fig 8 a-b, sid 16). När samtalspartnern får denna teckenfras, svarar han alltid med sitt persontecken först, innan han bokstaverar sitt dopnamn. En liknande observation har gjorts av Ahlgren i en döv småbarnsgrupp i Stockholm (Ahlgren, 1980 sid 16-17).

5. Teckenetymologi kontra motiverade och arbiträra persontecken

I det här avsnittet ska jag börja med att förklara vad etymologi är för något och ge en definition av etymologi. "Etymologi är läran om ords ursprungliga betydelse, som kan ligga ganska långt från den betydelse ordet har idag" (Nilsson, 1977).

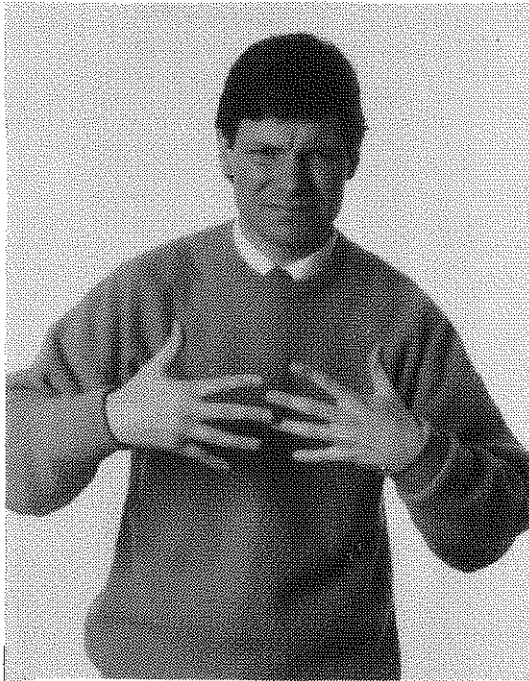

Fig 7 a $\rightarrow \nabla' \nabla \leftarrow \approx$ / _____
 'hur ser hans/hennes tecken ut?'
 Händerna förs fram- och inåt växelvis

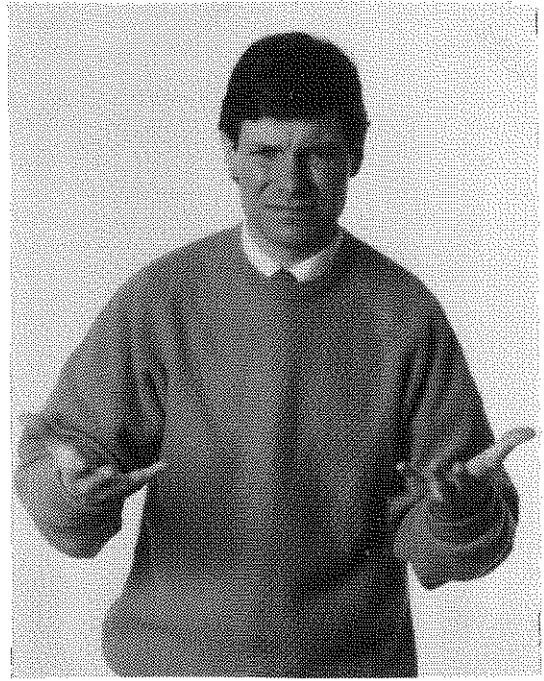

Fig 7 b _____ /VAD
 'hur ser hans/hennes tecken ut?'

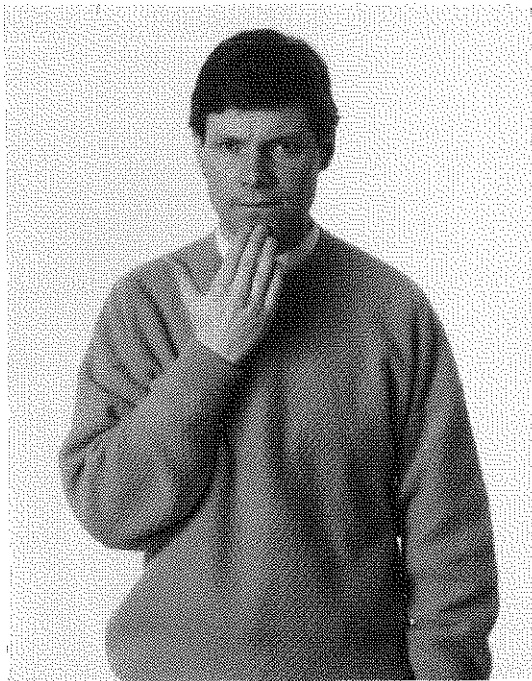

Fig 8 a VEM/ _____
 'vem är du?'

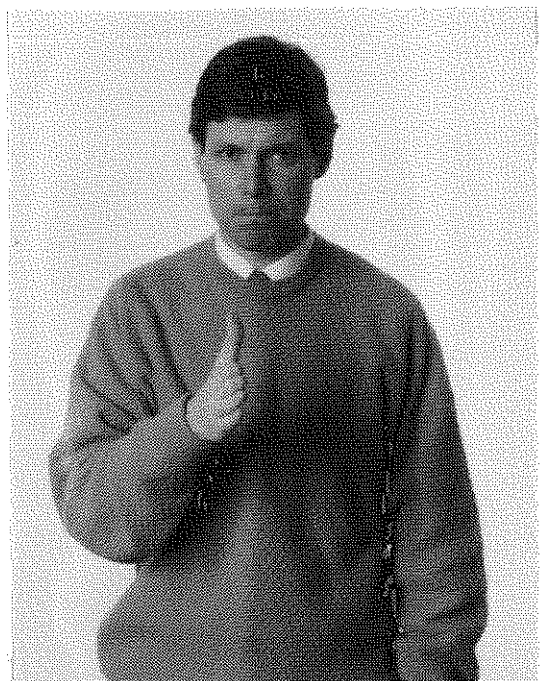

Fig 8 b _____ /FLAT-HAND-PEK-f
 'vem är du?'

I det här sammanhanget betyder det att man måste ta reda på persontecknens ursprung. Det enda sätt jag kan ta reda på varifrån dessa tecken kommer är att fråga de informanter, som själva fått dem. Man kan säga att jag leder dessa tecken tillbaka till deras ursprung eller sin orsak, genom att fråga informanter, som själva vet precis varför de fått sitt/sina persontecken.

I sin bok "Tecknad svenska" (1977) skriver Brita Bergman följande om tecken-typologi.

"Teckentypologin avser att beskriva sambandet mellan tecknets form och det som tecknet refererar till; hur tecknets former är motiverade (eller inte motiverade) av den utomspråkliga verkligheten"

Hon beskriver också vad skillnaden mellan arbiträr och motiverad form är för något:

*"Man kan med **arbiträr** avse ett par olika företeelser men här används arbiträr bara om relationen mellan formen och referenten. Formen är arbiträr när den inte företar någon likhet med det betecknade och inte kan förklaras med hänvisning till någon egenskap hos referenten. Det motsatta förhållandet kallas **motiverat**."*

Det finns två olika typer av motiverade tecken. I samma bok (1977) skriver Bergman:

*"De motiverade tecknen har inte alltid det direkt samband mellan form och referent [...]. Ett ikoniskt tecken som BOLL är direkt motiverat av referenten. Det är **bollens form** som avbildas. Ett annat ikoniskt tecken är ELEFANT men där beskriver inte tecknet elefantens form utan **snabelns**. Både BOLL och ELEFANT är uppenbarligen motiverade av sina referenter men det råder olika relation mellan respektive teckens form och referent. Olikheter i relationerna kan beskrivas om distinktionen direkt och indirekt motiverade former införs. BOLL är ett direkt motiverat (ikoniskt) tecken och ELEFANT ett indirekt motiverat (ikoniskt) tecken. [...]. ELEFANT är ett tecken bildat med hjälp av en **bas**. I det här exemplet är alltså snabeln tecknets bas, den företeelse som är utgångspunkten för teckenformens präglning."*

Bergman anger också vad arbiträra tecken är för något i sin bok (1977):

"Med arbiträra tecken avses de tecken vars form inte kan förklaras med hänvisning till referenten, varken direkt eller indirekt. Exempel på arbiträra tecken är HÄNDA, REDAN, FINNAS, TYCKA och SVARTSJUK. Arbiträra tecken är baslösa. [...]. Historiskt sett kan de arbiträra teckenformerna ha haft

en bas, eller till och med varit direkt motiverade av referenten, men det är etymologins uppgift att utreda".

T ex kan i artikulationen en del arbiträra tecken påminna oss om andra, icke-språkliga rörelser. Enligt en folketymologisk förklaring som Bergman nämner skulle t ex tecknet ENGLAND kunna härledas från att man klättrar upp för ett rep i en segelbåt. För mig kan tecknet ENGLAND också möjligen härledas från att man hissar eller firar ett segel.

Även här inom persontecknområdet är de flesta av de 3114 persontecknen i min undersökning synkroniskt sett en arbiträr form.

T ex kan man inte direkt sluta sig till dövlärare Ester Callebergs (hörande) personteckens ursprung. Med andra ord kan man inte se något samband mellan tecknets form och dess ursprungliga referent. Hennes persontecken utförs: klohanden förs i kontakt med mitten av bröstet upprepade gånger nedåt;

[] Σ ↵ •••••

. Man kan gissa att klohanden representerar något föremål, kanske något runt som t ex blommor, broscher eller stora knappar eller också prickar på kläder. Men när man har en etymologisk uppgift att ta reda på vad detta teckens form egentligen går tillbaka på får man vända sig till döva personer, som hade henne som lärare. Ester Callebergs persontecken är motiverat av stora knappar på kappan.

Ett annat persontecken med samma handform: klohanden förs i kontakt med

högra sidan av bröstet upprepade gånger nedåt;] ↑ ↵ ••••• /] Σ ↵ •••••

I det här fallet kan man inte heller se något samband mellan detta teckens form och referenten. Klohanden kan ha representerat dels runda föremål, t ex blommor, broscher eller knappar eller dels prickar. Men man kan vara säker på att detta persontecken har med en färgbeteckning att göra, för i det finns tecknet för vit färg. Det kan ha betytt att hon/han hade vita prickar, vita blommor, stora vita knappar eller vita broscher på sina kläder. Detta persontecken tillhör Iris Adolfsson och är motiverat av vita prickar på brun klänning. I det här fallet representerar handens fingrar själva prickarna. Förutom prickarna kan man inte se heller vilken färg hon hade på klänningen.

Samma sak med Signe Lagerstedts (hörande, vårdare på Manillaskolan) persontecken. Det utförs på följande sätt: D-handen är i kontakt med pannan och vrids

helt och är sedan i kontakt med pannan igen; ∩ D ↵ ••••• (se fig 9 a-b, sid 20).

Man kan inte direkt inse teckenformens motivering, men man kan ana att det har något med frisyra eller huvudbonad att göra, t ex hårrulle över pannan eller hatt med uppvikt brätte. Enligt min informant kan hennes persontecken härledas från en hårrulle.

Däremot finns det en del persontecken, där man nästan direkt kan se ett samband mellan dessa teckens form och deras referent. De är alltså mer motiverade, t ex tecken för 'örnnäsa', 'hakgrop', 'tveskägg', 'glasögon' och 'präst'.

Till sist vill jag betona att man aldrig säkert kan avgöra hur persontecken uppkommit förrän man får förklaringar till varifrån personerna fått dem.

6. Olika klasser av persontecken

I det här avsnittet redovisas en uppdelning och klassificeringar av persontecken. Uppdelningen grundar sig på teckenformens motivering. Persontecknens form är i många fall motiverad i förhållande till referenten. Från denna utgångspunkt delar jag upp tecknen i olika grupper, beroende på vilka egenskaper hos referenten/individen som de är motiverade av. Det finns olika utmärkande egenskaper etc hos referenten, som man kan fästa sig vid: hur han ser ut, hur han beter sig, vad han liknar, vad han har för yrke, varifrån han kommer. Det kan också gälla vilket personligt nummer han har eller vad han har för namn m.m. Jag skall nedan beskriva vilka framträdande drag, som indelningen grundar sig på.

Samtidigt vill jag påpeka att man inte direkt kan se vad dessa persontecken betyder förrän man får etymologiska förklaringar till varifrån personerna fått sitt/sina persontecken. Idag har många av dessa persontecken alltså en arbiträr form, särskilt när det gäller utseende, beteende och liknelse, men ibland kan man gissa sig till vad dessa persontecken egentligen härstammar från på ett ungefärligt sätt.

Som sagt har jag dokumenterat 3114 persontecken. Innan informanterna gav mig etymologiska förklaringar till hur dessa persontecken uppkommit, var de i stort sett arbiträra för mig. Hittills har jag fått etymologiska förklaringar till 1108 persontecken, medan resten av persontecknen (2006 stycken) i mitt material, som jag inte fått någon förklaring till, alltså fortfarande är arbiträra. De flesta informanterna har själva gett mig den etymologiska förklaringen till sina egna persontecken. I vissa fall förklarade samma informant för mig varför t ex deras klasskamrater, syskon, make/maka eller föräldrar fått sitt persontecken.

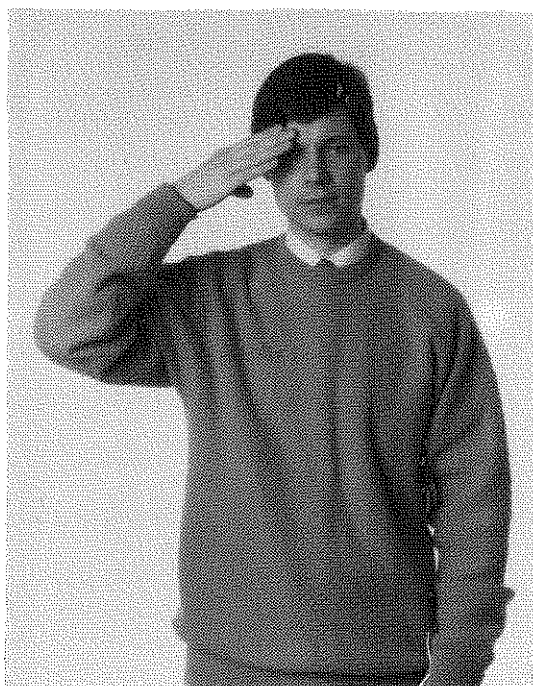

Fig 9 a Signe Lagerstedt

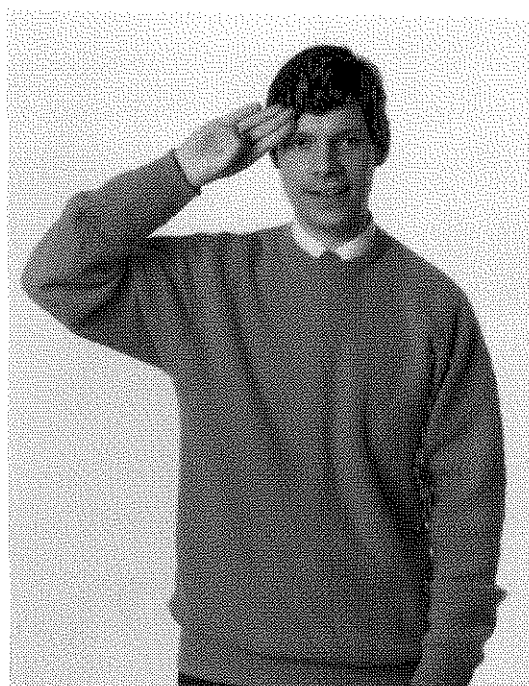

Fig 9 b Signe Lagerstedt

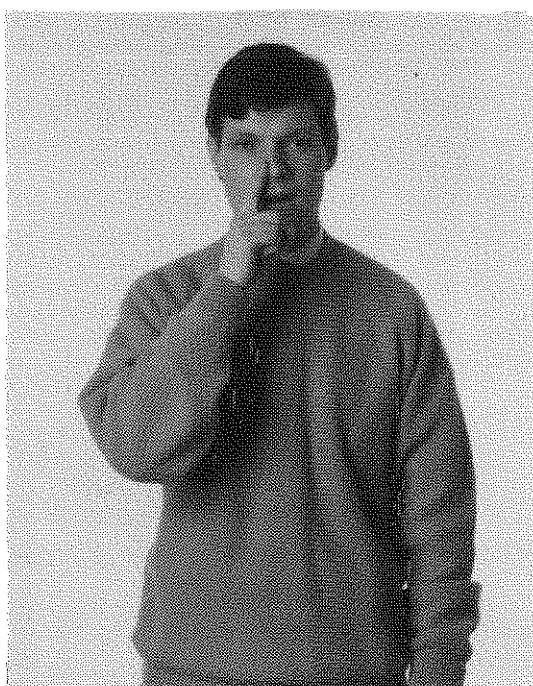

Fig 10 a Bror Dahlberg

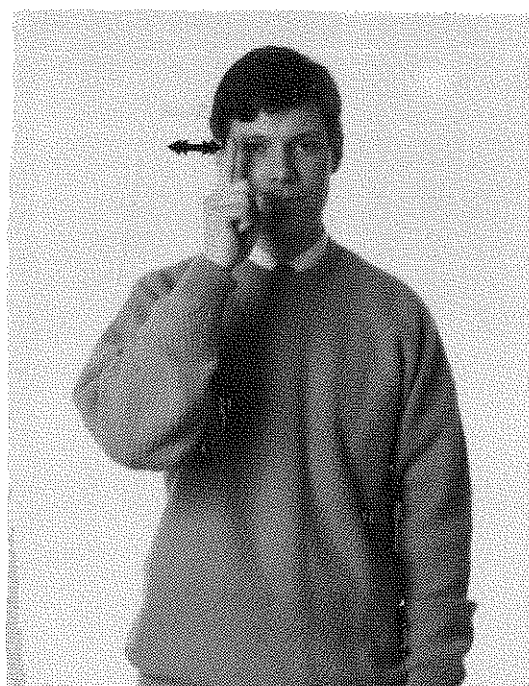

Fig 10 b Bror Dahlberg

Min klassificering av persontecken grundar sig på de 1108 persontecken som jag fått förklaringar till.

Jag har valt ut en del av de 1108 persontecknen, som ska redovisas nedan, därför att de är tydliga och bra exempel på de olika klasserna. Dessutom har jag fått nu levande personers samtycke till att få använda deras namn och persontecken i min forskningsrapport.

Hittills har jag kunnat ringa in sex olika klasser av persontecken. Tecknen har bildats med utgångspunkt i utseende, beteende, liknelse samt social tillhörighet och har också skapats genom påverkan av namn, initialer och svenska ord samt nummer vid inträdet i dövskolan. Klasserna beskrivs närmare nedan var och en för sig.

6.1 Utseende

Den här typen av persontecken är en jämförelsevis stor grupp inom personteckenområdet och har med utseendet att göra. Dessa tecken är bildade med utgångspunkt i vilka framträdande yttre egenskaper el. dyl. en person har. Det finns två undergrupper. Den ena gruppen beskriver vilket fysiskt kännetecken en person har, den andra klädsel och liknande.

a) Fysiskt kännetecken

I den här undergruppen finns tecken för en utmärkande egenhet i ansiktet eller hos kroppen, t ex uppnäsa, långa framtänder eller en amputerad arm. Följande persontecken tillhör Stina Johansson. Hon har ett födelsemärke på kinden, vilket har givit upphov till hennes persontecken: tecknet BRUN följt av LO-handen (en variant av nyphanden) vid kinden.

Stina Johansson: $\hat{c} T \uparrow \bullet / \circ \textcircled{L} \hat{s} \bullet$

Jag kan ge ett annat exempel: Bror Dahlberg hade klarblå ögon. Därför tecknas hans persontecken: tecknet BLÅ följs av att pekfingret skakas i sidled vid högra ögat (se fig 10 a-b, sid 20).

Bror Dahlberg: $\Delta \cdot L \hat{s} \bullet / \circ L \hat{s} \leftrightarrow$

Jag kan också tala om att han medverkade som fotomodell till Oskar Österbergs teckenordbok 1916. En annan modell var Karl Flodin. Hans persontecken utförs: tecknet VIT med vinkelhanden och flata handen förs nedåt vid kinden, därför att han var blek i ansiktet (se fig 11 a-b, sid 23).

Karl Flodin:] ^ < ˙ ʒ

Individen har kanske ett tveskägg som är ett utmärkande drag hos honom. På det sättet är det kanske givet att han får ett tecken för tveskägg. Så här tecknas detta persontecken: båda händer med S-handformen vid hakan förs nedåt och från varandra samt förändras till knutna händer samtidigt. Detta persontecken tillhör Ola Zommarin.

Ola Zommarin: ˘ ʒ S' S < ˙ ʒ G

I denna grupp av tecken inräknas också tecken för frisyr. I min samling av persontecken finns det faktiskt många olika tecken som hör samman just med frisyr. Hittills har jag funnit drygt 40 olika sådana tecken. Jag kan nämna att det fanns en lärare på Manillaskolan som hette Rut Brinkman (hörande). Hon hade en hårrulle i nacken, vilket gav henne följande tecken: flata handen vid nacken, sedan vrids handen helt.

Rut Brinkman: P J < ˙ ʒ ˙

Rut Brinkmans persontecken har också kommit att användas för 'bibliotek'. Detta tecken användes på Manillaskolan, därför att Rut Brinkman också hade hand om böckerna i Manillaskolans bibliotek.

Ett annat exempel är dövlärare och rektor Ernst Aurell i Gävle (hörande). Han hade en amputerad arm som givetvis var ett framträdande drag hos honom. På det sättet tecknar man för honom: högra handen med flata handen över vänstra underarmen "skär" ett par gånger:

Ernst Aurell: < ↑ J < ˙ ʒ

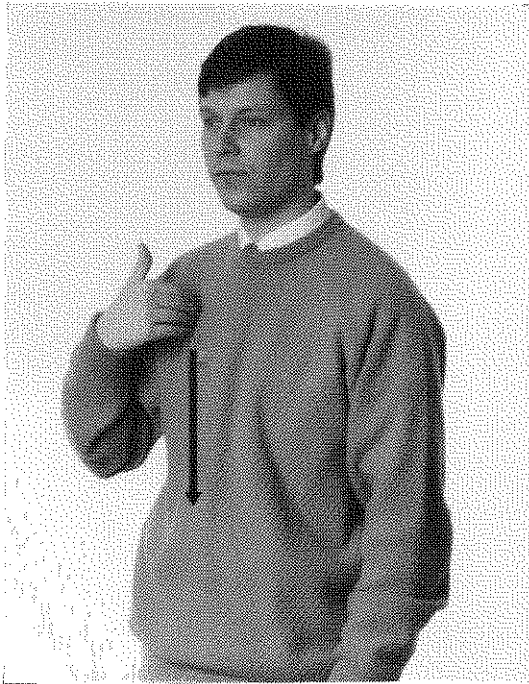

Fig 11 a Karl Flodin

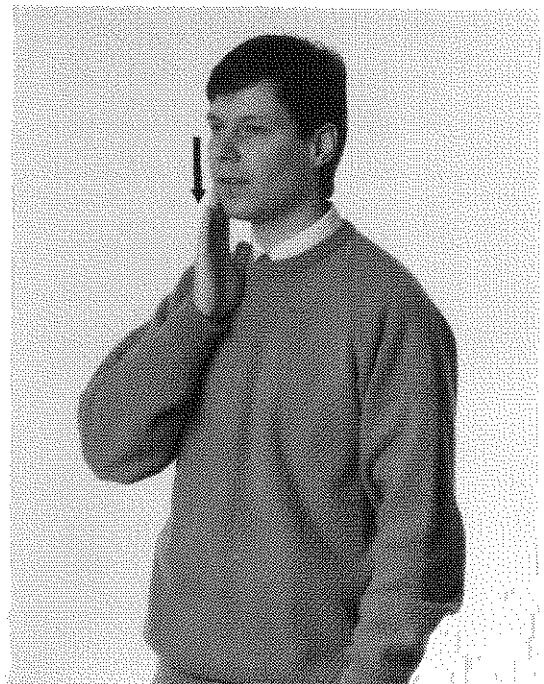

Fig 11 b Karl Flodin

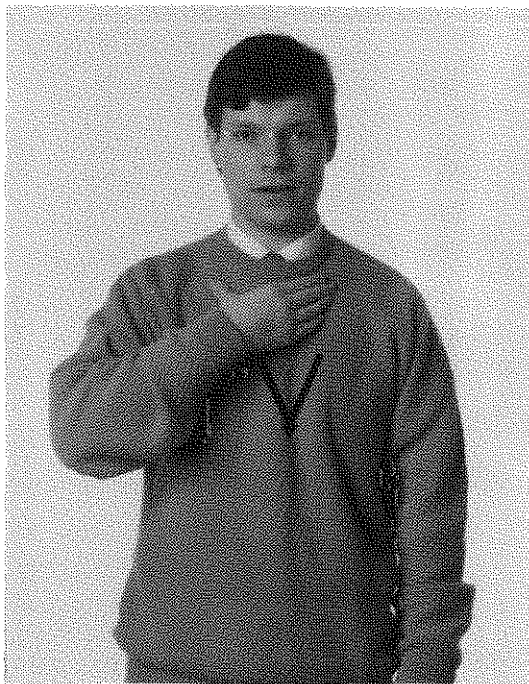

Fig 12 a Karl Sandström

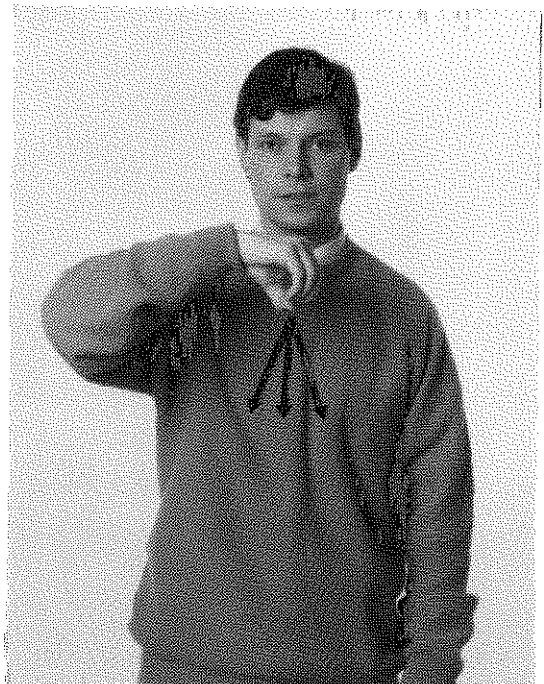

Fig 12 b Karl Sandström

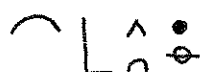
b) Klädsel och liknande

Den andra undergruppen inom utseendegruppen utgörs av tecken som hör samman med klädsel och andra föremål som bärs av personen ifråga. Persontecknet beskriver alltså hur personens klädsel eller föremål sett ut. Den klädsel och de föremål som tillhör den här gruppen kan vara glasögon, huvudbonad, pekpinne, kryckor, hörapparat eller örhängen. Det visar sig också att den här typen av persontecken är en stor grupp.

Till exempel hade Karl Sandström en sjömanskostym med slips. Hans tecken blev så här: flata handen förs nedåt vid bröstet och förändras samtidigt till O-handen. Sedan förs denna handform uppåt. Strax efter spretas fingrarna och förs nedåt samtidigt (se fig 12 a-b, sid 23).

Karl Sandström:

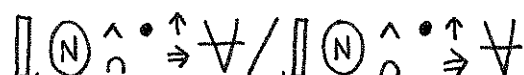
Jag kan nämna att Abraham Honkamaas persontecken härleds från ett tullmärke som han hade på mössan när han kom till dövskolan. Pekfingret rör sig i cirkel på pannan.

Abraham Honkamaa:

Det förekommer många olika tecken för endast glasögon. En informant säger att t ex dövläraren Algot Österlund i Växjö (hörande) hade glasögon (- av tecknet att döma förmodligen en pincené). På detta sätt tecknas hans persontecken: pek- och långfingrarna och tummen böjda utan att mötas. Vid högra ögat förs handen nedåt och snett åt vänster till vänster sida av bröstet. Det ser ut som om han hade sin pincené i fickan.

Algot Österlund:

Ett annat persontecken är motiverat av att personen hade en rosett i flätorna. Detta persontecken utförs: pek- och långfingrarna och tummen böjda mot varandra vid halsens högra sida förs framåt och öppnas samtidigt. Samma rörelse

igen, men från vänster sida:
(se fig 13 a-d, sid 26). Detta persontecken tillhör Sonja Forsell.

Liksom i Stina Johanssons persontecken i den första undergruppen förekommer sammansatta tecken även här i den andra undergruppen. T ex hade Oscar Joelsson röda knappar i sin klädsel. Därför utfördes hans persontecken: den andra varianten av nyphanden vid munnen, som betyder röd, förs i kontakt med

bröstat upprepade gånger nedåt.

Oscar Joelsson:

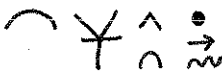
Ett annat persontecken utförs med tecknet BRUN i det första ledet i sammansättningen. Efter det första ledet tecknas T-handen som förs mot höger framför

bröstat i en zick-zack rörelse: (se fig 14 a-b, sid 27).

Detta persontecken tillhör Britta Wirsén och är motiverat av en brun klänning med vitt bårdband i zick-zack. I det här fallet är det lustigt, för det borde ha varit motiverat av brunt bårdband i zick-zack istället för vitt. Istället skulle man egentligen ha tecknat för henne: tecknet VIT i det ena ledet i sammansättningen

och efter detta tecknas mätthanden som förs mot höger håll framför bröstat i en zick-zack rörelse. Tecknet BRUN är motiverat av den bruna klänningen, medan tecknet i det andra ledet i sammansättningen är motiverat av själva bårdbandet i zick-zack.

Redan tidigare har Stina Ryholm nämnts (sid 11). Hennes persontecken utförs med en uppåtriktade spretad hand vid pannan, som förs åt höger med spelande

rörelser: (se fig 3 a-b, sid 12).

Detta persontecken är motiverat av en nattmössa med spetskant.

6.2 Beteende

Den här gruppen utgörs av de persontecken som återger ett återkommande beteende hos en person eller en speciell handling som personen kan utföra. Den här gruppen är ganska stor.

Ett bra exempel på denna typ är ett tecken som betyder 'skratta'. Detta persontecken utförs: pekfingret och tummen böjda mot varandra utan att mötas förs uppåt ett par gånger vid munnen. Detta persontecken tillhör Thyra Lindström och är motiverat av att hon gärna skrattar.

Thyra Lindström:

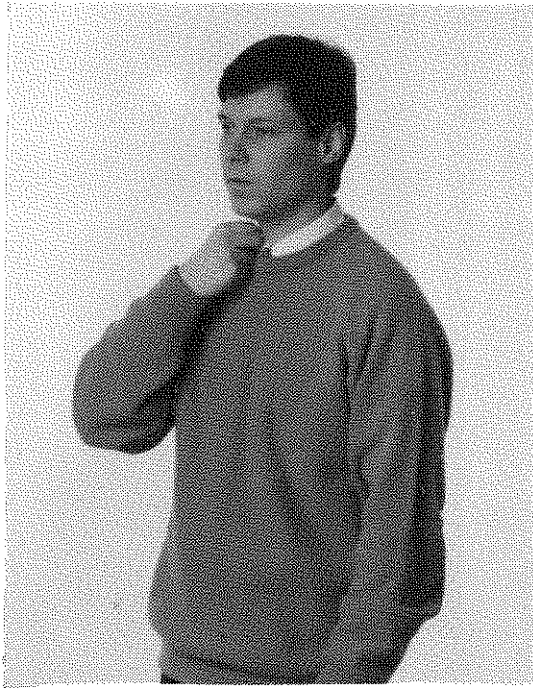

Fig 13 a Sonja Forsell

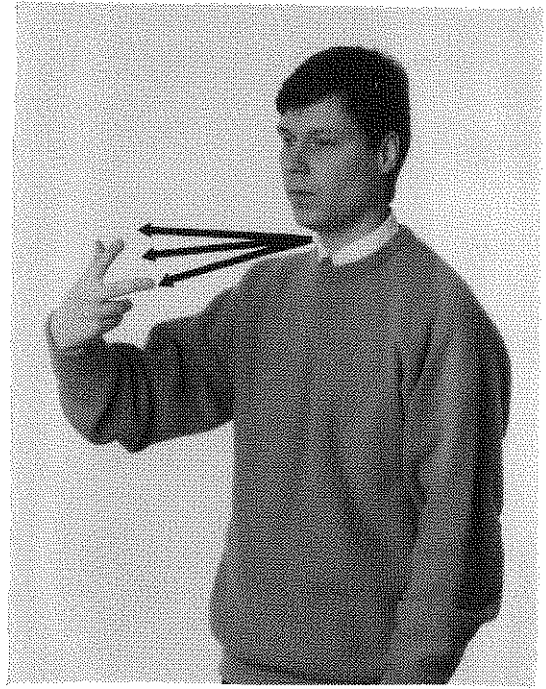

Fig 13 b Sonja Forsell

Fig 13 c Sonja Forsell

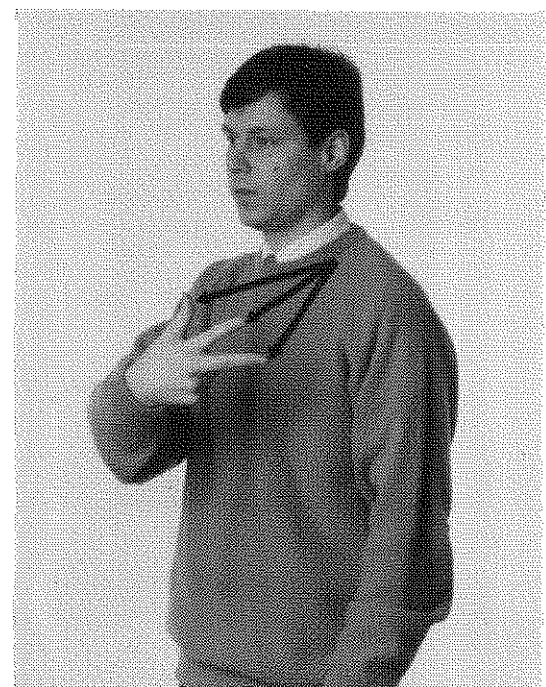

Fig 13 d Sonja Forsell

Fig 14 a Britta Wirsén

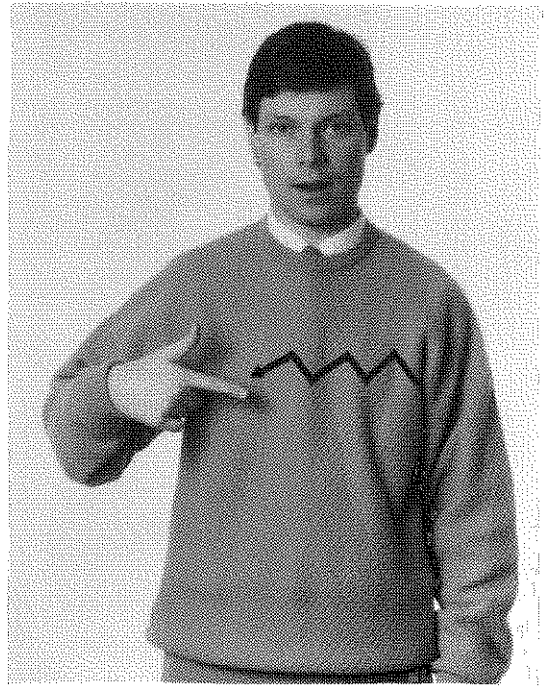

Fig 14 b Britta Wirsén

Fig 15 a Kjell Hovlin

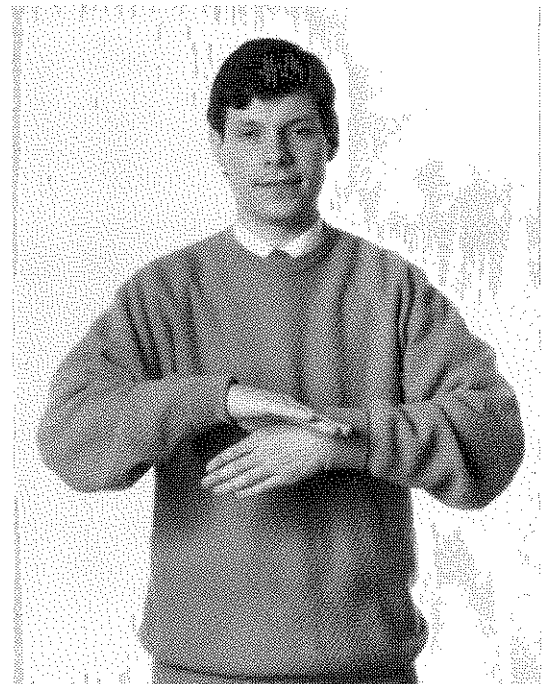

Fig 15 b Kjell Hovlin

Ett annat persontecken är motiverat av att individen ofta har korslagda armar. Så här tecknas detta persontecken: högra underarmen vilar på vänstra under-

armen och båda gungar upp- och nedåt samtidigt: $\rightarrow \overleftarrow{\cdot} \leftarrow \nwarrow$

Detta persontecken tillhör Anette Rosing, för hon brukade korsa armarna, när hon under de första åren gick i dövskolan.

T ex brukade Signe Lampa, kindergartnarlärare i dövskolan i Vänersborg (hörande), stå framför skolbarnen, som satt vid långa bord, och be en bön före middagen i matsalen varje dag. På det sättet tecknar man för henne: tecknet BÖN skakas lite fram och tillbaka.

För tydlighetens skull transkriberas hennes persontecken: $\hat{\sim} \sum \infty \sum \hat{\sim} \updownarrow$

Jag kan berätta om ett annat persontecken, vilket också är intressant för det är förknippat med vår kultur. Detta persontecken utförs: hållhanden vid högra örat

vrids antingen bara en gång eller ett par gånger; $\} \Theta \leq \frac{\circ}{\tau}$ Det här persontecknet tillhör Åke Persson, som var ordningselev när han gick i Manillaskolan. Ibland vred han om öronen på eleverna om de var slarviga med maten.

Man kan också återge ett tecken som en person ofta använder. Sådana persontecken har jag också fört till gruppen 'beteende'. T ex har Kjell Hovlin ett sådant persontecken. På det sättet tecknar man för honom: båda händer med flata handen hakas mot varandra. Han brukar nämligen teckna en regional (norrländsk) variant av tecknet OCH (se fig 15 a-b, sid 27), när han gör paus innan han skall säga något.

Kjell Hovlin: $\rightarrow J' J \leftarrow > \infty$

Det är kanske intressant att få veta hur man tecknar Anders Andersson, förbundsordförande i SDR. Det tecken han fått betyder 'glömma' och är enligt honom själv motiverat av att han brukar teckna: 'Jäklar, nu glömmar jag bort det' eller dylikt och tecknas så här: flata handen vid näsan förs nedåt och förändras till slutna handen (A) antingen bara en gång eller ett par gånger.

Anders Andersson: $\Delta J \hat{\sim} \cdot \vee \Rightarrow A$ eller $\Delta J \hat{\sim} \cdot \vee \Rightarrow A:$

I den här gruppen ingår också tecken som beskriver vad en person kan göra, vilket kan ge intressanta upplysningar. T ex kunde Gottfrid Hjelm bära en hink eller en tung stol med munnen i ett snöre. På det sättet tecknas hans person-

tecken: böjt pekfinger är i kontakt med hakan ett par gånger.

Gottfrid Hjelm: $\cup \int \hat{\cup} \bullet :$

Det finns ett annat exempel på vad någon kan som är värt att nämna. När Gunnar Högström och hans kamrater på skolgården i Gävle tävlade om vem som kunde spotta längst, så fick han sitt persontecken: rakt pekfinger förs framåt från munnen.

Gunnar Högström: $\subset \perp \hat{\cup} \bullet \uparrow$

6.3 Liknelse

Den här gruppen utgör en liten grupp med några få tecken i min samling av persontecken. Det finns två undergrupper i Liknelse-gruppen.

a) Utseende

I den ena undergruppen tar dessa tecken fasta på hur en person ser ut, vilket i sin tur jämförs med eller liknas vid något. Med andra ord, ser han/hon ut som något, så får han/hon ett persontecken genom det.

T ex ser Rune Norbergs hår ut som fårull. Därigenom har han fått till persontecken tecknet FÅR: pek- och långfingrar ovanför vänstra armen förs från handloven mot axeln och "klipper" samtidigt.

Rune Norberg: $\overleftarrow{\angle} \rightarrow \vee \leftarrow \hat{\cup} \bullet \rightarrow N :$

Brita Bergmans (hörande) persontecken är också ett bra exempel på den här gruppen. Hon är lång i förhållande till hennes kollega Inger Ahlgren, som är liten. De påminner om filmparet Fyrtornet och Släpvnagen. Därför fick Brita tecknet FYR: runda slutna handen vid sidan om huvudet spretas samtidigt framåt upprepade gånger.

Brita Bergman: $\cap ' O \hat{\cup} \uparrow \Rightarrow \forall :$

Ett annat persontecken tecknas: högra nyphanden som håller om vänstra

lillfingret förs upp- och nedåt: $\dot{\downarrow} \wedge \Delta \leftarrow \hat{\cup} \bullet$

Detta persontecken tillhör dövlärare Ida Lundvik i Vänersborg (hörande) och är motiverat av att hon såg faktiskt så liten och smal ut som ett näpet lillfinger.

b) Beteende

I den andra undergruppen återfinns tecken som går tillbaka på vad eller på vilket sätt personerna gör eller handlar, vilket i sin tur jämförs med något annat som om de skulle göra något. Med andra ord jämförs deras handling med något som t ex ett djur gör.

Ove Franssons persontecken är ett utmärkt exempel på det. Hans persontecken tecknas: böjd flata handen, S-handen, är i kontakt med högra ögat ett par gånger (se fig 16, sid 32). Detta tecken betyder 'apa' och användes tidigare i Småland. Persontecknet fick Ove Fransson för att han var duktig på att klättra i träd precis som en apa.

Ove Fransson:

6.4 Social tillhörighet

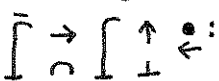
I den här gruppen förekommer det många tecken. Dessa persontecken har att göra med sociala relationer och har fyra undergrupper.

a) Yrke

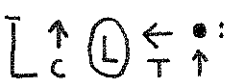
I den här gruppen bygger persontecknen på vad personerna har för yrken. Hittills har jag funnit en rad tecken för olika yrken; 'skomakare', 'skräddare', 'snickare', 'konsulent', 'präst', 'målare', 'typograf' m fl. De fungerar alltså som persontecken. T ex var August Ljungkvist skomakare och fick tecknet SKOMAKARE. Istället för "skomakare" återges namnet "August" med munrörelser.

August Ljungkvist:

Hans bror, Oscar Ljungkvist var skräddare. Då fick han ett tecken som betyder 'skräddare'. Även här återges namnet "Oscar" med munrörelser.

Oscar Ljungkvist:

Gruppen innehåller också persontecken som går tillbaka på var personerna arbetade, deras arbetsplats. T ex tjänstgjorde Elisabeth Johansson på Tidaholms Tändsticksfabrik. Därigenom fick hon ett persontecken som TÄNDSTICKA. Samtidigt återger man hennes namn, "Elisabeth", med munrörelser.

Elisabeth Johansson:

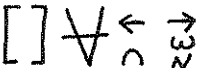
Bertil Lundbergs persontecken är också ett bra exempel på det. Han var skomakare på dala-regementet I 13 i Falun. Man tecknar inte SKOMAKARE för honom, däremot tecknar man tecknet SOLDAT - kan också betyda regemente.

Som framgår fick de ovan nämnda personerna inte sina persontecken under skolgången utan efter skolans slut.

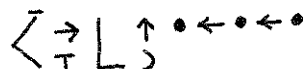
Flera exempel på den här typen av persontecken: PRÄST, SLAKTARE, REKTOR.

b) Geografiskt ursprung

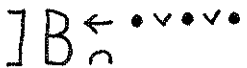
I den andra undergruppen utgår persontecknen från varifrån man kommer och var man är uppväxt. Det gäller både länder, landskap, städer och andra orter. T ex kom Jörgen Christensen från Danmark. På det sättet fick han ett persontecken

som motsvarar DANMARK:
Samtidigt formar munnen namnet "Jörgen".

Exempel på ortnamn: Eric Sjölund var uppväxt i Kristianstad och gick i dövskolan i Lund. Därigenom tecknas hans persontecken med samma tecken som betyder 'Kristianstad'.

Eric Sjölund:

John Eks (hörande) persontecken är också ett bra exempel på den här gruppen. Han var dövkonsulent i Skåne- och Blekingedistriktet men var en äkta dalmas. Så tecknar man tecknet DALARNA med bara en hand för honom:

 . Samtidigt återger munnen efternamnet "Ek".

Det finns ett intressant persontecken i det här sammanhanget. Detta persontecken, som tillhör Ulf Kung, tecknas så här: högra armen med knutna

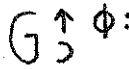
handen rör sig i cirkel framåt och inåt; (se fig 17, sid 32).
Detta tecken betyder 'tåg' och användes förr i tiden framför allt av skolbarn. Ulf Kung bodde nära järnvägen.

Fig 16 Ove Fransson

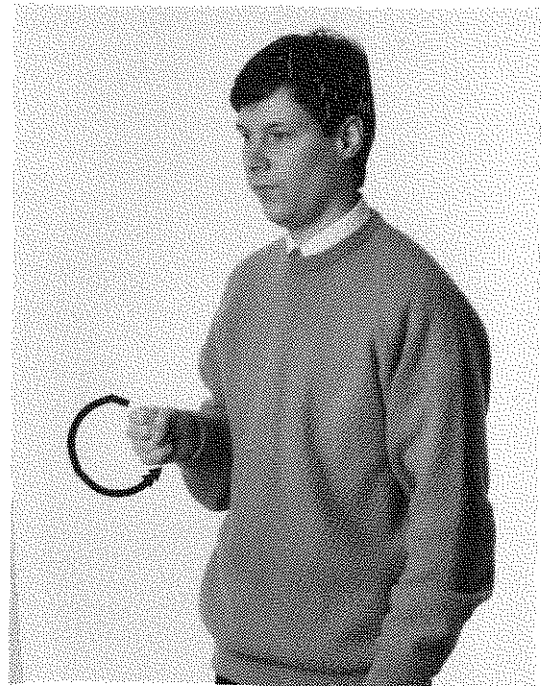

Fig 17 Ulf Kung

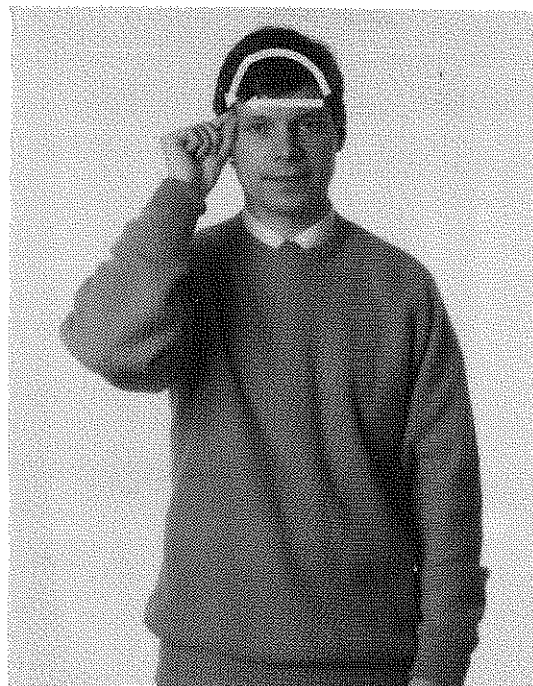

Fig 18 Birgit Svensson

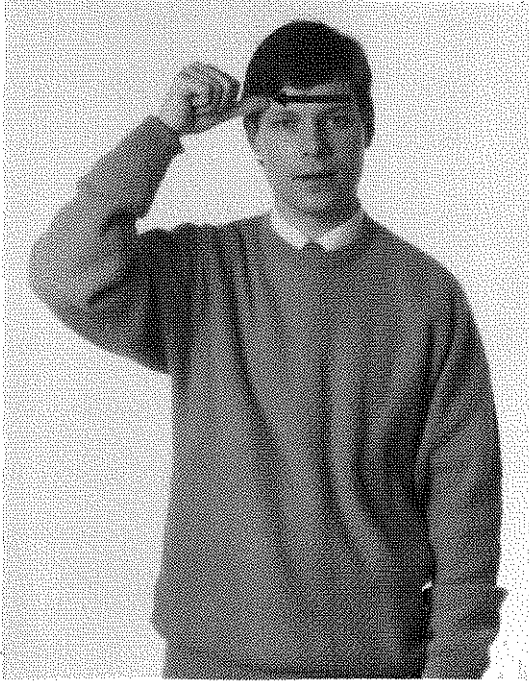

Fig 19 a Sture Florbrandt

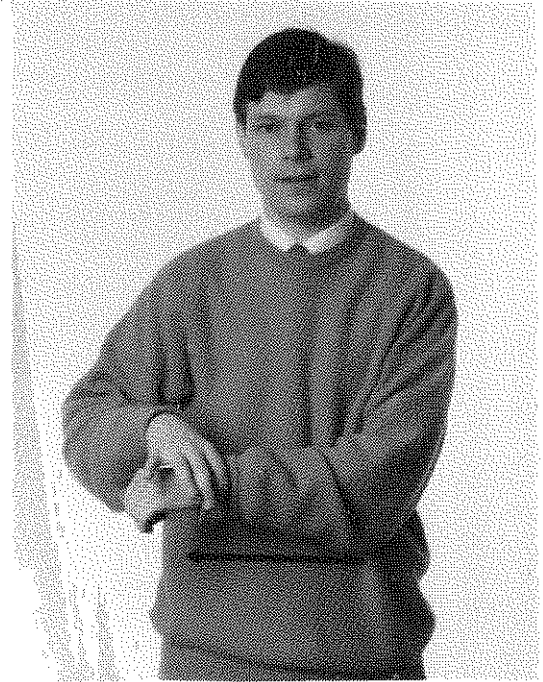
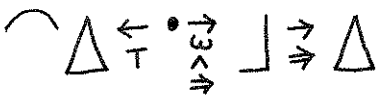

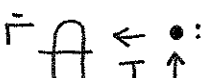
Fig 19 b Sture Florbrandt

c) Familjebakgrund

I den tredje undergruppen återfinns persontecken som bygger på vilken familjebakgrund personerna har och vilken social miljö de är uppväxta i. Det har ofta att göra med vad deras föräldrar har för yrken. Birgit Svenssons persontecken är ett bra exempel på det här. Hon var dotter till ett stadsbud. På det sättet

fick hon som sitt persontecken tecknet STADSBUD: (se fig 18, sid 32).

Jag kan nämna ett annat och intressant persontecken som i sin tur skapat ett eget tecken för en stad. Det är Per Nordheims persontecken. Det tecknas som tecknet

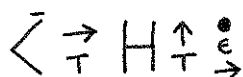
OFFICER: , eftersom han var son till en officer. Hans persontecken har i sin tur blivit ett tecken för Landskrona eftersom han bor där. På det sättet använder vi fortfarande det här tecknet för Landskrona.

Magda Strängs persontecken är lite annorlunda än de två tidigare nämnda persontecknen, för hennes persontecken är inte knutet till vad hennes förälder hade för yrke, utan talar om att hon var judinna och växte upp i en judisk miljö. På det sättet fick hon ett tecken: JUDE. Samtidigt återges "Magda" med munrörelser.

Magda Sträng:

Sture Florbrandts persontecken är svårt att entydigt hänföra till denna grupp. Det har med dövskolans kulturmiljö att göra. Hans persontecken utgår från att han var fadderbarn till en ordningselev, eller s k fadder, som hade hand om honom. Därför tecknas först hans fadders, Sven Eklunds, persontecken: tummen är i

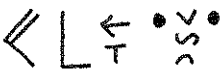
kontakt med pannan och förs åt höger håll och tecknet för 'fadderbarn': H-handen sluts om vänstra handloven och båda händerna rör sig mot höger håll (se fig 19 a-b, sid 33). Det här är ett sammansatt tecken. Tecknet

'fadderbarn' användes i Manillaskolan:

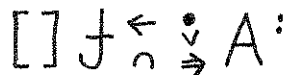
d) Ärvda persontecken

I den fjärde undergruppen återfinns persontecken som bygger på släktrationer. Personerna har fått ärvva samma persontecken som hans/hennes släktingar har, t ex syskon, förälder eller make. Tecknen kan kallas för arvpersontecken.

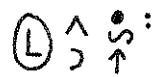
Sigurd Åkerströms persontecken är ett bra exempel på det. Hans persontecken utförs med högra pekfingeret vid vänstra axeln som förs nedåt i bågrörelse till den nedersta delen av överarmen och vrids lite samtidigt.

För tydlighetens skull transkriberas hans persontecken:
Han fick samma persontecken som sin mor.

Karl-Erik Husberg fick sin storebror Frans Husbergs persontecken. Deras persontecken ser ut så här: öppna A-handen vid bröstet förs nedåt och vid

slutpositionen sluts handen ett par gånger;

Ifråga om makars förhållande är Irma Petterssons persontecken ett bra exempel. Hon fick sin mans persontecken. De har alltså samma form av persontecken: den

andra varianten av nyphanden vid kinden vrids; Samtidigt formar munnen namnet "Pettersson".

De olika klasser som nämnts ovan har något gemensamt för de går tillbaka på individens egenskaper, framträdande beteende och sociala relationer med tecken-språket som utgångspunkt. Däremot har de två återstående klasserna något annat gemensamt, för dessa persontecken har skapats genom påverkan från svenska ord, namn eller nummer.

Innan jag redovisar dem vill jag dock nämna ett exempel på en arbiträr teckenform.

En arbiträr form

Hittills har jag fått fram ett enda persontecken bland min samling av persontecken som kan föras till denna grupp. Därför är det väldigt svårt att påstå att det är en egen grupp.

Det handlar om ett persontecken som skapats rent godtyckligt och alltså är arbiträrt. Martin Udéns persontecken är det enda exempel jag funnit på det. Hans persontecken har alltså inte något samband med någon egenskap el. dyl. alls. Tidigare hade Martin Udén två andra persontecken, men de tycktes enligt hans skolkamrater inte vara så passande. Därför döpte de om honom och gav honom ett nytt persontecken som var redan från början helt godtyckligt. Persontecknet ser ut så här: raka pek- och långfingrar och tummen sluts vid den översta vänstra sidan av bröstet och förs nedåt och snett åt höger, samtidigt öppnas fingrarna under riktningen. Vid den nedersta och högra sidan av bröstet

sluts fingrarna igen: $[.] A \leftarrow \cdot \rightarrow \forall \rightarrow A \cdot$ (se fig 20 a-c, sid 37).

6.5 Nummer

Den här typen av persontecken är en ganska liten grupp med några persontecken i min samling av tecken. Det förekommer ett antal persontecken, som används framför allt i Skåne och Blekinge, som bygger på vilket personligt nummer personerna hade, dvs det intagningsnummer de fick vid inträdet i dövskolan. Därför skapades dessa persontecken genom påverkan från just siffror. T ex fick Astrid Fejr ett persontecken: 923. Tecknet för nio utförs: alla fingrar utom tummen nedåtriktade och slås upp och förändras till uppåtriktade pekfinger och långfingrar samtidigt (=2). Strax efter tilläggs ringfingret (=3) (se fig 21 a-c, sid 38). Samtidigt återges förnamnet "Astrid" med munrörelser. Siffrorna skall alltså inte återges.

Astrid Fejr: $4 \downarrow / \downarrow \uparrow \Rightarrow W$

Man kan också återge hela namnet, dvs både för- och efternamn med munrörelser, när man tecknar personens tecken med siffror. Inga Perssons persontecken (770) är ett bra exempel på detta. I det här fallet kan både hela namnet eller bara förnamnet återges med munnen.

Inga Persson: $\downarrow \leftarrow \rightarrow \textcircled{L}$

Dessa persontecken, som är motiverade av intagningsnummer, förekommer förmodligen endast i Skåne och Blekinge, dvs bland döva som fått dessa persontecken i dövskolan i Lund. I övriga dövskolor har jag aldrig träffat på sådana tecken.

I Danmark har man några tecken för siffror, vilka har härletts från vissa persontecken (Toft, 1985). Några tecken för siffror har hämtats från dövskolan i Frederica i Danmark, där alla barn hade var sitt nummer. T ex hade en pojke nummer 14. Hans persontecken härrörde från att han var förkyld. Detta tecken har tydligt överförts till pojkens skolnummer. På det sättet blev hans persontecken också tecknet för talet 14. Det finns inte någon sådan teckenmotsvarighet här i Sverige.

6.6 Namn

I den här gruppen utgår persontecknen från vad personerna har för namn. Det förekommer många persontecken i den här gruppen, som har sex undergrupper.

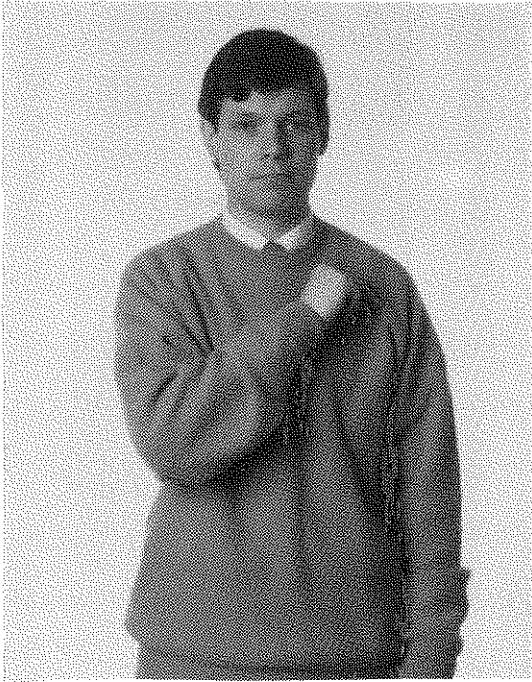

Fig 20 a Martin Udén

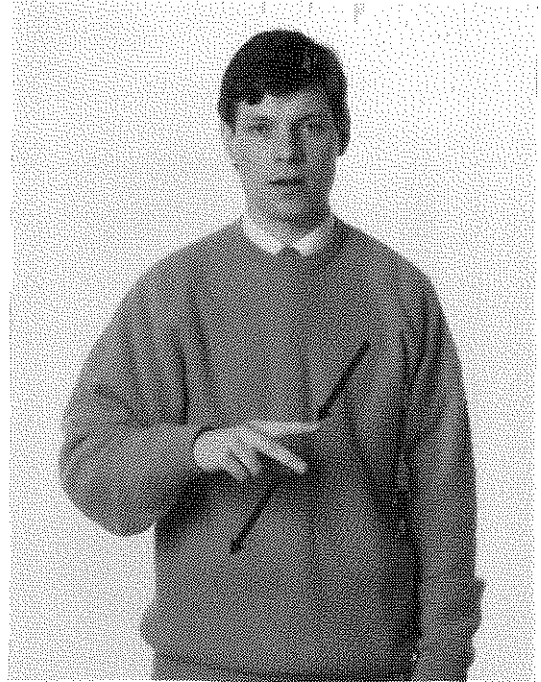

Fig 20 b Martin Udén

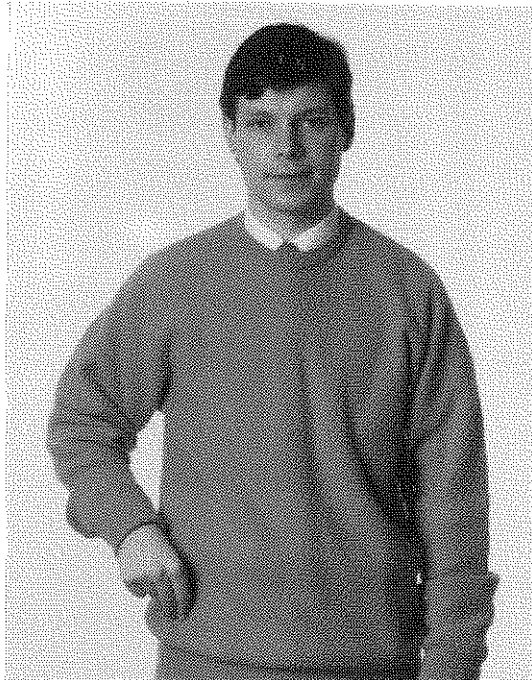

Fig 20 c Martin Udén

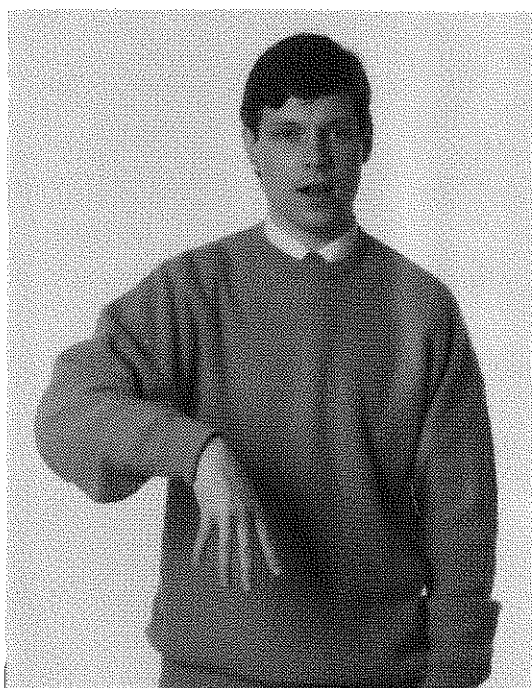

Fig 21 a Astrid Fejr

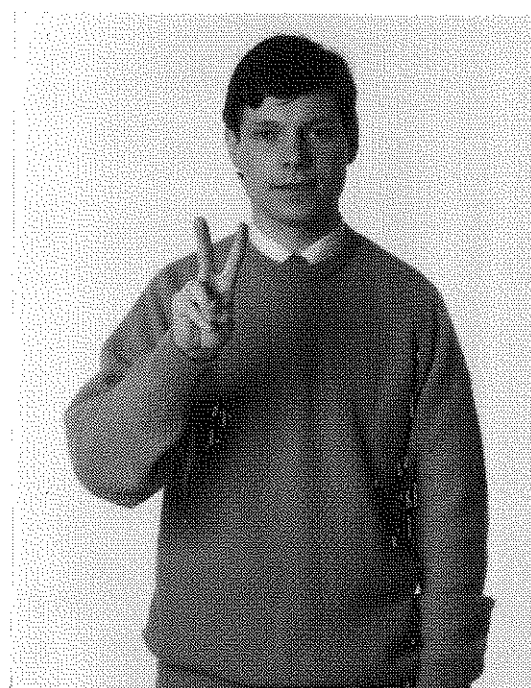

Fig 21 b Astrid Fejr

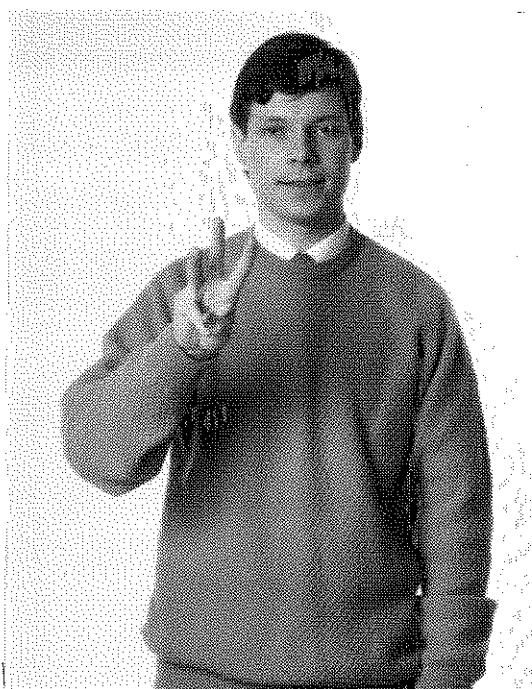

Fig 21 c Astrid Fejr

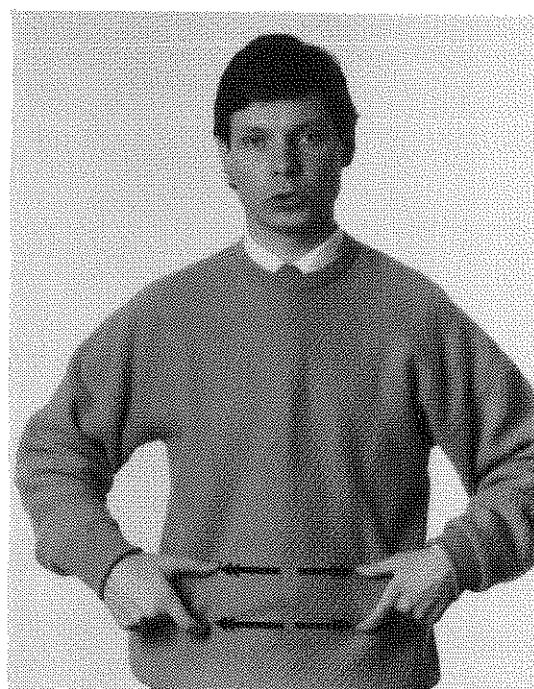

Fig 22 Johnny Danielsson

a) Namntecken

I den första gruppen bygger persontecknen på personernas namn. Det gäller både förnamn eller efternamn. Dessa persontecken skapas alltså genom påverkan från namnet under förutsättning, förstås, att just det namnet redan har ett eget tecken. Med andra ord representerar varje tecken ett visst namn.

Tex finns ett namntecken för "Ingvar": klohanden är i kontakt med kinden ett par gånger. Till skillnad från de ovannämnda undergrupperna i utseende-gruppen har detta persontecken inte något med utseende att göra. Detta persontecken utgår alltså bara från personens förnamn.

Tex Ingvar Edwall: $\rangle \sum \hat{\cdot}$

Det är hans förnamn Ingvar som är upphov till att han fick detta persontecken eftersom det fanns ett persontecken för just namnet Ingvar sedan tidigare. Enligt min informant hade dock detta persontecken ursprungligen något med utseende att göra.

Namnet Birgitta är också ett exempel på det här. Detta namntecken tecknas: böjda

pek- och långfingrar är i kontakt med kinden ett par gånger; $\rangle \cap \hat{\cdot}$

I det här fallet är det bara ett tecken, men många personer, som har samma namn, dvs flera med namnet Birgitta, har detta som persontecken i min samling. Tex har Birgitta Karlsson detta persontecken.

Namntecken gäller inte bara förnamn, utan också efternamn. Tex fick Helge Andersson ett persontecken på grund av sitt efternamn, Andersson. Hans namntecknas: vänsterriktade spretade handen är i kontakt med höger sida av bröstet

några gånger och förs nedåt samtidigt; $\rfloor \nmid \leftarrow \cdot \vee \cdot \vee \cdot$

Flera liknande exempel på denna första undergrupp är:

Anders: $\cup B \hat{\cdot} \uparrow$

Johansson: $\rangle \textcircled{L} \hat{\cdot} \phi$

John: $\subset \textcircled{L} \hat{\cdot} \uparrow \Rightarrow \rfloor$

Gustafsson: $\cup B \hat{\cdot} \uparrow$

Erik: $\cap V \leftarrow \cdot \cup \cdot$

Svea: $\cap \wedge \hat{\cdot} \downarrow \#$

Birgit: $\cap D \leftarrow \cdot \rightarrow$

Användningen av dessa namntecken dominerar i dövskolorna i Örebro och Vänersborg.

Jag vill dock påpeka att det inte alltid är så att t ex en person som heter Anders får namntecknet 'Anders'. Trots sitt namn kan han ha ett eget persontecken, som utgår från t ex en utmärkande egenskap. Så fick t ex Anders Andersson, SDRs förbundsordförande, ett tecken som nämnts tidigare (se sid 28).

Ovannämnda namntecken utgår från döva personers namn. Till skillnad från det här har en person som heter "Johnny" fått sitt persontecken via den amerikanske skådespelaren Johnny Weismüller på grund av hans förnamn Johnny. De har alltså samma form av persontecken som tecknas: båda händer med böjda pekfingrar och tummar divergeras från varandra ett par gånger vid

mellangärdet;   (se fig 22, sid 38). Detta persontecken tillhör Johnny Danielsson.

Persontecknet utgår alltså inte från döva personers namn utan från berömda hörande personer. Det finns några andra liknande persontecken i mitt material.

b) Initialtecken

I den andra undergruppen bygger persontecknen också på namnen. I det här fallet gäller det en förkortning av antingen förnamn eller efternamn. Sådana tecken kan kallas initialpersontecken. Den här undergruppen utgör en ganska stor kategori.

När det gäller förnamn brukar handformen - som motsvarar den första bokstaven i namnet - slås eller skakas. T ex är Kerstin Olssons

persontecken ett K, som slås uppåt och nedåt: :

Inger Söderströms persontecken utförs med ett I, som skakas i sidled:

Sam Supalla (1985?) nämner i sin artikel "The Arbitrary Name Sign System in American Sign Language" att det finns tre olika kategorier av initialtecken: 1.) Name Signs in Neutral Space; 2.) Name Signs with Single Location on Body och 3.) Name Signs with Dual Locations on Body. Med de två sistnämnda kategorierna av initialtecken menas att dessa initialtecken kan utföras vid olika ställen på kroppen och i ansiktet. Initialtecken för personer är mycket dominerande i amerikanskt teckenspråk.

Jag kan nu påstå att det faktiskt förekommer endast ett fåtal persontecken av denna typ i Sverige. Jag har bara noterat tre stycken sådana initialtecken. Möjligen kan det finnas flera. De används mest av den yngre generationen på senaste tiden, som tecknar dessa vid olika ställen på kroppen och vid ansiktet. Tex utförs N-handen i kontakt, högra handens handflata vänd mot vänster håll, med hakan

några gånger: $\cup N^{\wedge} \rightarrow \bullet$ Detta persontecken tillhör Nina Risberg.

När det gäller initialtecken, är tecken som utförs i det neutrala läget framför kroppen, mer dominerande här i Sverige.

När det gäller dubbelnamn, t ex Karl-Erik, eller förnamn och efternamn, t ex Karl Karlsson, utförs handformen som motsvarar den första bokstaven i varje namn. Det är alltså en förkortning av båda namnen.

Tex tecknar man $N^{\wedge} \rightarrow B$ för Ulla-Bell Thorin.

Tore Petterssons persontecken är också ett bra exempel. Hans persontecken

tecknas: $\cup \leftarrow \omega \Rightarrow H$

När man har samma bokstav i både för- och efternamn brukar persontecknet

utföras åt höger i en horisontell rörelse, t ex Oskar Olssons: $O \leftarrow \uparrow \rightarrow \uparrow$

Till sist kan tecknet också bestå av tre bokstäver för dubbelnamn och efternamn,

så att ett persontecken som t ex Per-Anders Malmström utförs: $H \uparrow \omega \Rightarrow A \Rightarrow M$

c) Bokstaverat namn

I den tredje undergruppen bokstaveras hela förnamnet. Det är ofta dels korta förnamn med högst tre eller fyra bokstäver, t ex Eva, Siv, Rut, Lolo samt Nana och dels förnamn som innehåller dubbelkonsonanter, t ex Anna, Ebbe, Betty, som brukar bokstaveras.

Undantagsvis kan långa förnamn bokstaveras, t ex H-A-R-A-L-D.

Även om ett förnamn är kort är det inte alltid så att det bokstaveras. Som framgår av de exempel som lämnats finns det många personer som fått ett persontecken trots deras korta förnamn.

d) Fullständig ordlikhet

Liksom i de tidigare undergrupperna bygger dessa persontecken i den fjärde undergruppen också på personernas namn. De är motiverade, till skillnad från den första gruppen, genom påverkan från svenska ord. Med andra ord får en person ett tecken som KNUT, som kan hänföras till hans namn Knut. Dessa persontecken har samma form som de homonyma artnamnen. Det kan gälla både förnamn och efternamn. Så fick t ex Björn Domgård ett persontecken:

BJÖRN $\bigcirc D \hat{\sim} \hat{\vee} \hat{\wedge} \rightarrow$ p g a förnamnet. Hans persontecken och tecknet BJÖRN har alltså samma form.

Erik Sträng fick ett persontecken: STRÄNG $\overleftarrow{\angle} \rightarrow \textcircled{L} \uparrow \bullet \rightarrow$ på grund av sitt efternamn.

Det förekommer också sammansatta tecken här, t ex Ingrid Bruncrona (hörande). Hennes persontecken har tidigare utförts som tecknet BRUN och

KRONA: $\hat{\circ} \top \hat{\sim} \bullet / \sim \Sigma \leftarrow \bullet$

Det här persontecknet är ett intressant tecken för det har sedan också blivit tecknet för 'husmor' då Ingrid Bruncrona var husmor på Manillaskolan. Idag är hennes persontecken: böjt pekfinger vid munnen förs sedan mot hjässan och

förändras samtidigt till klohanden; $\odot \int \hat{\wedge} \bullet / \sim \Sigma \leftarrow \bullet$

e) Partiell ordlikhet

I den femte undergruppen bygger persontecknen också på personernas namn. Till skillnad från den fjärde gruppen är dessa tecken inte identiska med utan påminner bara om liknande ord eller tecken. T ex kan persontecknet för någon som heter Sture komma från ett liknande ord t ex 'sur'. På det sättet får han tecknet för 'sur' som ett persontecken. Det är alltså en partiell ordlikhet, som ligger till grund för dessa persontecken.

På det sättet fick Bertil Franklinsson sitt persontecken p g a sitt efternamn, som liknar "Frankrike".

Bertil Franklinsson: $\smile \forall \hat{\sim} \bullet \uparrow$

Elving Håkanssons persontecken är också ett utmärkt exempel på den här gruppen. Hans förnamn påminner om ett räknetal, elva. Därför tecknas hans

persontecken: ELVA; (se fig 23 a-c, sid 44).

Det förekommer ett flertal liknande persontecken i den här gruppen.

f) Uttal

I den sjätte undergruppen bygger persontecknen också på personernas namn. Till skillnad från de senaste två nämnda grupperna skapas deras persontecknen genom uttalet av namnet. I talundervisningen i dövskolan hade man några "tecken" för olika uttal, t ex vinkelhanden eller flata handen vid munnen för s-ljud, för att eleverna skulle känna igen dessa olika uttal. På så sätt fick Ann-Margret Edwall-Vahlberg sitt persontecken: pekfinger är i kontakt vid sidan om näsan, för hennes förnamn innehåller de nasala ljuden m och n.

7. Kombinationer av persontecknen

I det här avsnittet handlar det om olika kombinationer av två olika typer av persontecken. Det förekommer ett flertal sådana persontecken i två led. De används för det mesta i Örebro och Trollhättan. För att undvika förväxling bildades två eller flera olika persontecken i två led för personer med samma förnamn. T ex har Stig Johansson och Stig Lundahl samma persontecken i det förra ledet: STIG tecknas; pekfingret är i kontakt med högra tinningen och vrids ett par gånger. Därefter tilläggs ett tecken i det andra ledet. I Stig Johanssons fall tecknas persontecknet JOHANSSON i det senare ledet: den andra varianten av nyphanden vid kinden rör sig i cirkel.

I Stig Lundahls fall bokstaveras efternamnet Lundahl i det andra ledet ibland efter STIG-tecknet, beroende på vilken samtalssituation man befinner sig i.

Här transkriberas de båda två persontecknen:

Stig Johansson:

Stig Lundahl: L-U-N-D-A-H-L

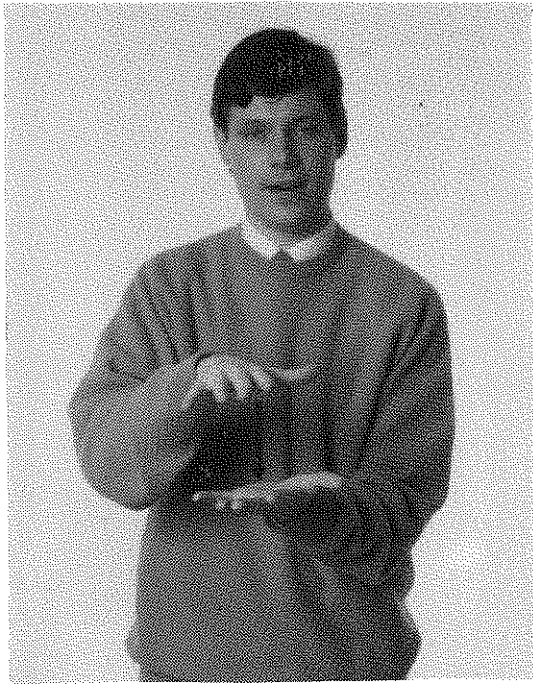

Fig 23 a Elving Håkaansson

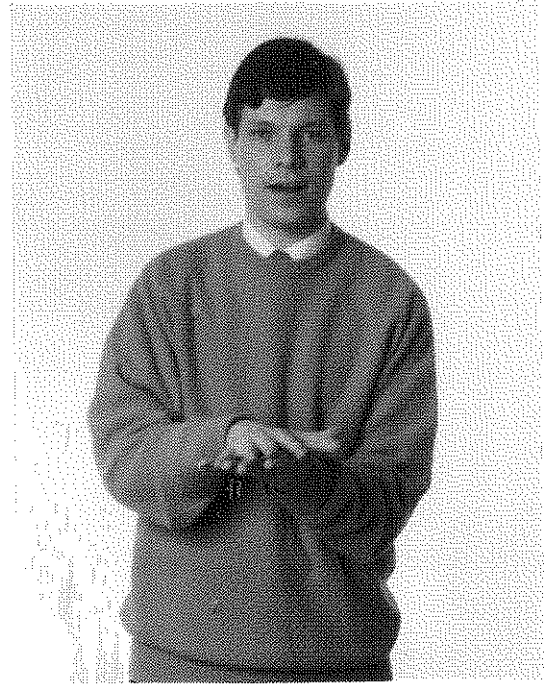

Fig 23 b Elving Håkaansson

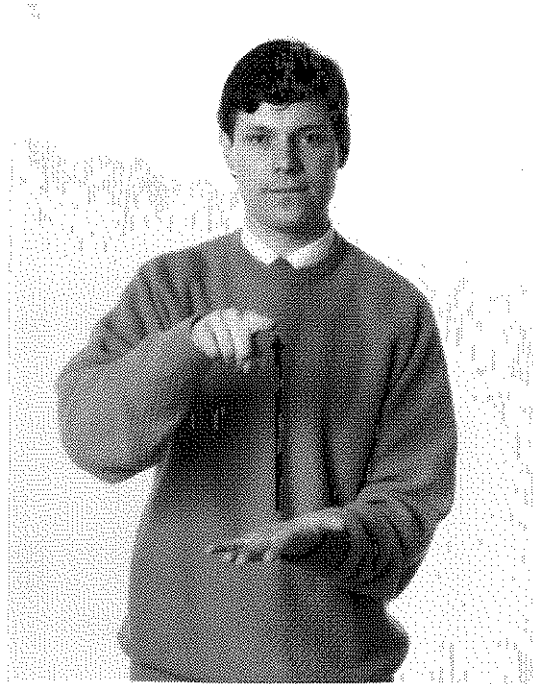

Fig 23 c Elving Håkaansson

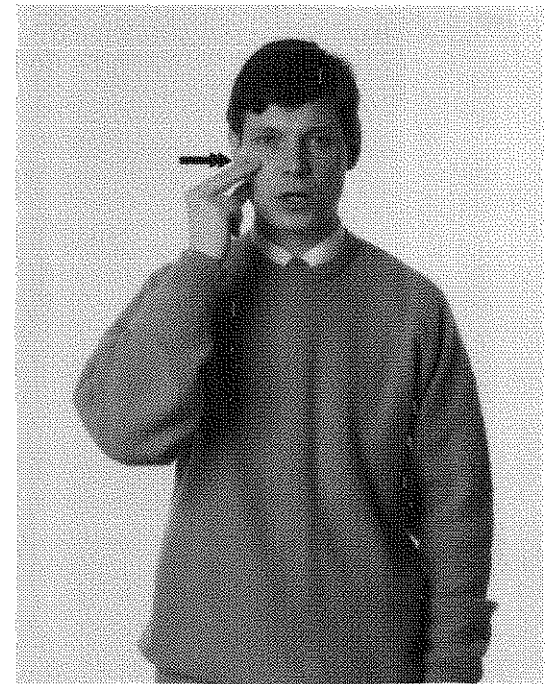

Fig 24 Christer Rönmark

När det gäller förnamn är Björn Treffenbergs persontecken ett bra exempel. Han fick tecknet BJÖRN i det första ledet, som kombineras med ett andra led, som tecknas: vänsterriktade pek- och långfingrar är i kontakt med undersidan av hakan och "vinklar" samtidigt.

Så transkriberas hans persontecken: $OD \hat{\searrow} \hat{\searrow} \wedge \rightarrow / \cup \vee \leftarrow \bullet :$

8. Persontecken med orala och faciala komponenter

När man tecknar ett persontecken för en viss person bör man tänka på vad som händer med ansiktsuttrycket, närmare bestämt munrörelserna. Det förekommer två grupper av munrörelser. I vanliga fall återger munnen det svenska namnet samtidigt som tecknet utförs.

Många gånger händer det att samma persontecken kan användas med olika munrörelser för olika förnamn. T ex utförs tecknet som går tillbaka på

polkahår eller kort hår: $O \wedge \hat{\searrow} \Rightarrow J \vee \wedge \downarrow$ Samtidigt återger munnen namnen "Inger", "Elisabet", "Barbro", "Christina" eller "Anna-Lisa". Persontecknen tillhör Inger Öberg, Elisabeth Thilén, Barbro Almquist, Christina Johansson och Anna-Lisa Gustavsson.

Det gäller inte bara förnamn utan det förekommer också att munnen återger efternamnet samtidigt som persontecknet utförs, t ex Christer Rönnmarks. Munrörelserna motsvarar efternamnet "Rönnmark", när persontecknet utförs:

vinklade tupphanden är i kontakt med kinden; $\searrow \hat{\searrow} \bullet :$ (se fig 24, sid 44).

I den andra gruppen återges inte det svenska namnet med munrörelser. Istället används andra munrörelser. Så kan kinden blåsas utåt samtidigt som då Elsa

Buddes persontecken utförs: $\curvearrowright N \hat{\searrow} \bullet / \searrow N \hat{\searrow} \bullet$

Anna Hanssons persontecken är också ett intressant exempel. När hennes

persontecken utförs $\searrow J \hat{\searrow} \bullet \uparrow$ sugs kinden samtidigt inåt.

Tungrörelser görs också. T ex är tungan riktad inåt underläppen när Evert

Lundbergs persontecken utförs: $[J \leftarrow \bullet \Rightarrow \wedge :$

Sådana drag kan beskrivas som orala/faciala komponenter.

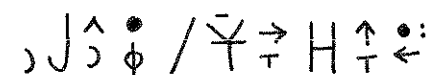
I dessa tre ovannämnda fall kan det också hända att munnen återger deras efternamn istället när deras persontecken utförs.

9. Byte av persontecken

I det här avsnittet handlar det om byte av persontecken. Det kan förekomma att en person har haft två eller tre olika persontecken i sitt liv. Det kan finnas olika skäl till att man bytt persontecken.

T ex hade Ebba Söderlund ett eget persontecken från skoltiden:

 , men hon "förlorade" detta efter en tid då hon hade gift sig med Verner Söderlund. Genom giftermålet fick hon ett nytt tecken - sin makes persontecken - med tillägg av tecknet FRU som ett sammansatt tecken.

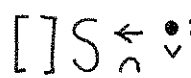
Så transkriberas hennes senaste persontecken:

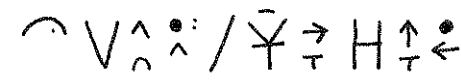
Munnen återger samtidigt "Söderlunds fru". Man vet inte riktigt varför hon förlorade sitt eget persontecken, möjligen var hennes make mer känd och framträdande för sin omgivning i dövöreningen.

Det är ganska vanligt, särskilt i Uppsala dövas förening och Stockholms dövas förening, att kvinnor bär sin makes persontecken med tillägg av tecknet FRU.

Undantagsvis kan en man förlora sitt persontecken under förutsättning att hans maka är mer framträdande eller dylikt.

T ex var Viktoria Åkerlind mycket aktiv i Uppsala dövas förening medan hennes man Adolf Åkerlind var mer tillbakadragen. Därför förlorade han sitt person-

tecken: som han hade haft från skoltiden. Hans persontecken ersattes med hans frus persontecken med tillägg av tecknet

MAN. Så transkriberas hans nya persontecken:
Munrörelserna motsvarar "Åkerlinds man".

Christina Johanssons persontecken är ett annat och intressant exempel. När hon kom till Stockholm, tvingades hon ersätta sitt tidigare persontecken med ett nytt:

$\curvearrowright \vee \leftarrow \bullet \cdot \cdot$

, därför att det fanns två likadana persontecken:

$\bigcirc \wedge \hat{\cdot} \Rightarrow \text{J} \vee \wedge \downarrow$

för henne och Barbro Almquist (se fig 25 a-c, sid 48). De arbetar på samma arbetsplats på Dövas Hus i Stockholm, varför det är förståeligt att man vill undvika förväxling. Barbro Almquist fick behålla sitt persontecken, för hon är den äldre medlemmen.

Man kan också förlora sitt persontecken när man har flyttat långt bort från hemorten eller lämnat sin dövförening av olika skäl. Så får han/hon ett nytt persontecken i sin nya vänskapskrets. T ex ersattes Bertil Lundbergs tidigare

persontecken $\rangle \text{L} \leftarrow \bullet \cdot$

med persontecknet $\text{J} \Rightarrow \bar{\text{G}} \text{G} \leftarrow \bullet \cdot$

, när han kom

till Dalarna från Norrland.

10. Formförändringar hos persontecken

Det här avsnittet handlar om formförändringar i historiskt perspektiv hos persontecken. Efter en tid när jag arbetade med dokumentationen av persontecken, märkte jag att vissa personteckens form förändras med tiden. Det förekommer många historiska förändringar i framför allt sammansatta persontecken och det tycktes mig att dessa processer var precis desamma som i vanliga tecken.

I sin rapport om sammansatta tecken i svenskt teckenspråk (1982) nämner Lars Wallin att det idag finns några enkla tecken, som har varit sammansatta tecken, och som är beskrivna av O. Österberg i "Teckenspråket" (1916). Två enkla tecken i sammansättningen har under tidens gång reducerats. Idag uppfattas sammansättningen av två enkla tecken som ett tecken.

Enligt Wallin förändras handformens utseende hos artikulatorn. Handformen hos efterledets artikulator påverkar förledets handform så att dennas utseende blir likartat efterledets.

Denna beskrivning stämmer också vad beträffar persontecken. Ingrid Tersmedens persontecken är ett bra exempel på detta. Hennes tecken härleds från en vit,

blåprickig klänning och utförs: $\Delta \cdot \text{L} \hat{\cdot} \bullet / [] \Sigma \leftarrow \bullet \cdot \cdot \cdot \cdot$

i den äldre formen.

Fig 25 a Barbro Almquist

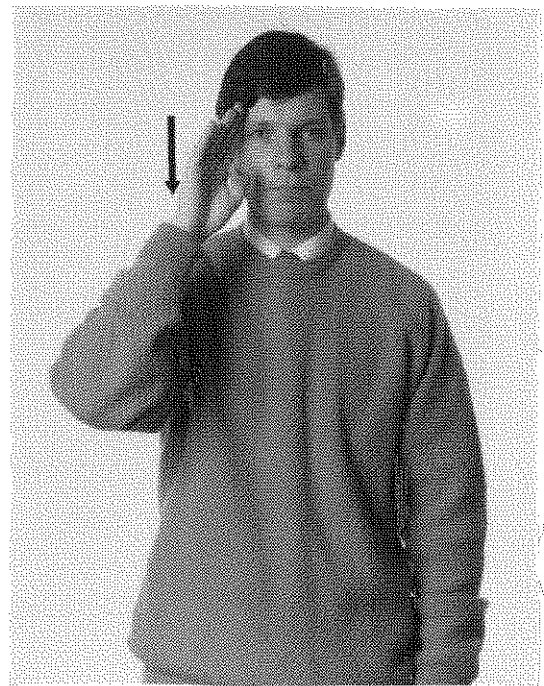

Fig 25 b Barbro Almquist

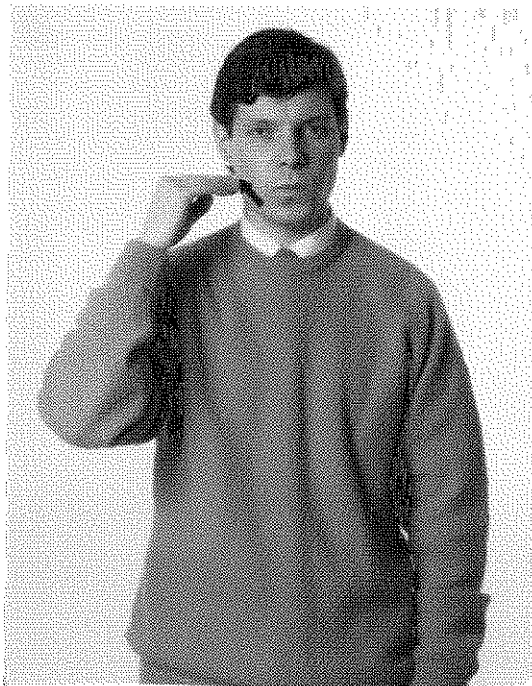
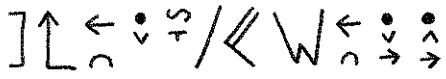

Fig 25 c Barbro Almquist

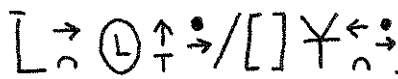
Handformen i förledet hos tecknet BLÅ, pekfingret, har förändrats till klohanden i den senare formen. Efterledets handform klohanden påverkar alltså förledets.

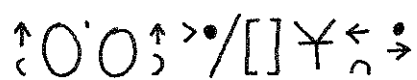
Samma sak med Gunnar Brahns persontecken: Vinklat pekfinger i det enkla tecknet VIT har assimilerats i förledet till tre raka fingrar (W). Den nuvarande formen i Gunnar Brahns persontecken utförs:

(se fig 26 a-b, sid 50). Detta persontecken är motiverat av blå/vit sjömanskostym.

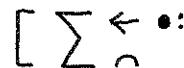
Wallin (1982) nämner också att artikulationen i förledet kan reduceras både temporalt och spatalt. Carl A:son Streifferts persontecken är ett exempel på samma process. Detta tecken kom från guldknappar i en soldatuniform. Namnet

tecknades i den äldre formen: . Rörelsen i förledet har förkortats och handformen har också omvandlats på grund av efterledets handform: spretade fingrar. Den nuvarande formen av persontecknet utförs:

 (se fig 27 a-b, sid 50). Rörelsesträckan förkortas alltså.

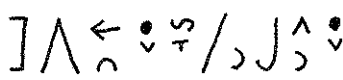
Wallin (1982) visar också att förledet i sammansättningen har försvunnit t ex i tecknen för 'försöka' och 'vinter'. Detta förekommer också inom personteckenområdet. Som exempel kan nämnas att tecknet RÖD i sammansättningen

RÖD/tecknet klohanden $\sum$ för 'brosch' har försvunnit, där tecknet RÖD stod som förled. Nu tecknas endast tecknet för 'brosch' med klohanden i kontakt

med vänster sida av bröstet ett par gånger:

Detta persontecken tillhör Rosa Ericsson. Idag är hennes persontecken alltså ett enkelt, icke-sammansatt tecken.

Enligt Wallin (1982) kan förledets läge närma sig efterledets läge ifråga om artikulationsställe. Denna process förekommer även inom personteckenområdet

som exempelvis i Karl Flodins äldre persontecken:

(se fig 11 a-b, sid 23). Tecknet VIT med J-handformen i förledets läge, som har utförts vid höger sida av bröstet i den äldre formen, flyttas till kinden.

I sammansättningen VIT/BLEK: har artikulationen alltså koncentrerats till kinden (se fig 28 a-b, sid 52). Hans persontecken är motiverat av bleka kinder.

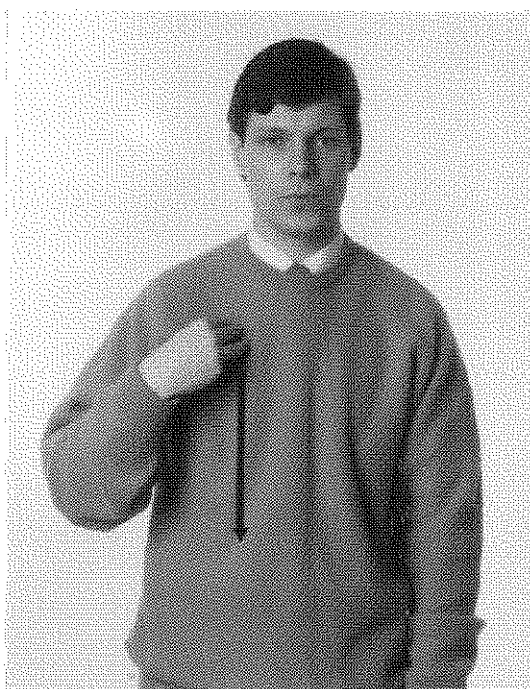

Fig 26 a Gunnar Brahn

Fig 26 b Gunnar Brahn

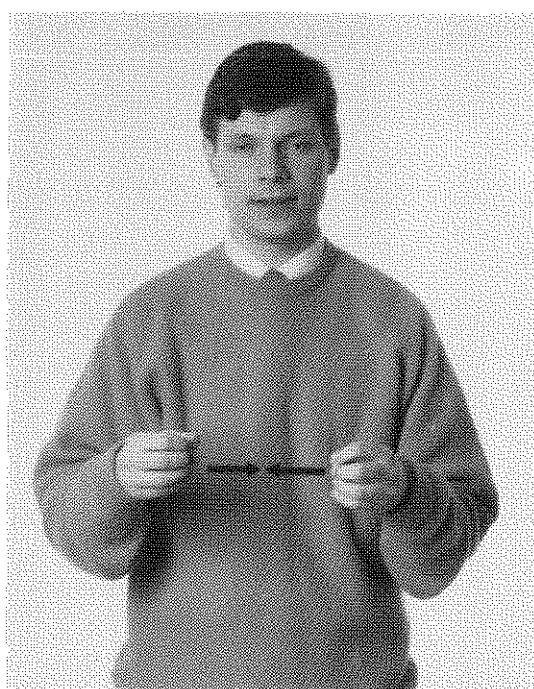

Fig 27 a Carl A:son Streiffert

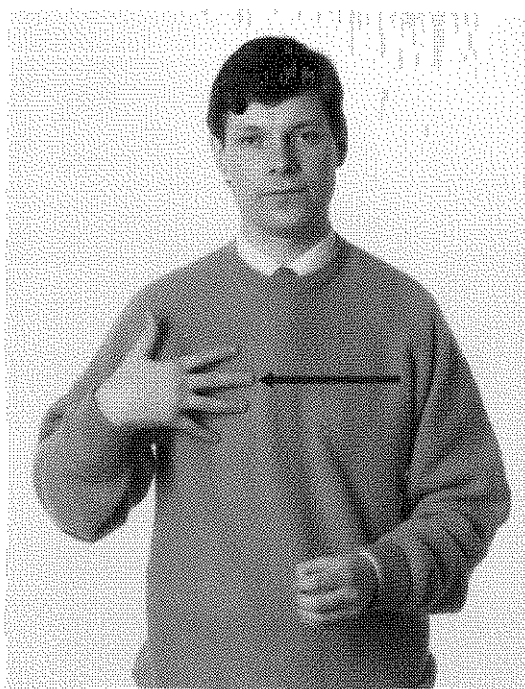

Fig 27 b Carl A:son Streiffert

Tecken för färg förekommer ofta i förledet även i sammansatta persontecken.

Alla färgtecken utom tre utförs med en hand på olika ställen i ansiktshöjd. De tre andra tecknen GRÖN, GRÅ och GUL utförs med andra handen som artikulationsställe. Enligt Wallin (1982) tar man först det tecken, som utförs på högre höjd i sammansättningen, innan man tar det andra tecknet som exempelvis tecknet för 'Bollnäs', som är NÄSA/BOLL. När det gäller färgtecknen GUL, GRÖN, GRÅ, som ligger på lägre höjd än ett tecken i efterledet, blir de ofta omkastade, som exempelvis tecknet för 'råtta', som är TAND/GUL.

Felix Franzéns persontecken är ett utmärkt exempel på det ovannämnda.

Hans persontecken är: $\text{J}^{\wedge} \text{J}^{\circ} / \text{H}^{\uparrow} \text{H}^{\uparrow} \text{H}^{\circ}$. Det här persontecknet härleds från att han är gul i ansiktet. Då skulle hans persontecken tecknas

GUL/KIND: $\text{L}^{\rightarrow} \text{L}^{\uparrow} \text{L}^{\circ} / \text{J}^{\wedge} \text{J}^{\circ}$, men eftersom tecknet $\text{J}^{\wedge} \text{J}^{\circ}$ för kinden har högre artikulationsställe än tecknet GUL, blir de två leden i sammansättningen omkastade (se fig 29 a-b, sid 52).

Det finns några exempel på persontecken som inte följer den här tendensen:

August Östbys persontecken $\text{c}^{\circ} \text{T}^{\uparrow} \text{T}^{\circ} / \text{L}^{\leftarrow} \text{L}^{\circ}$ (BRUN/ÖGA) och Emma

Söderbergs persontecken $\text{J}^{\uparrow} \text{L}^{\leftarrow} \text{L}^{\circ} / \text{J}^{\leftarrow} \text{J}^{\circ}$ (VIT/HÅR). Trots att de båda tecknen i efterleden har högre artikulationsställe än tecknen i förleden, är de inte omkastade. Bland vanliga tecken finns också undantag, som inte följer denna princip, t ex tecknet TUPP (Wallin, 1982).

Inom parentes vill jag nämna att jag, i samtal med min handledare Brita Bergman, upptäckte att det inte bara är när det gäller lägen i höjd, utan att det också är två händer, som kan vara en orsak till att två tecken i sammansättningen är omkastade. Två händer i det neutrala läget har benägenhet att medföra att två tecken i en sammansättning ofta blir omkastade. Felix Franzéns ovannämnda persontecken, liksom tecknet för 'texttelefon' (TELEFON/SKRIVMASKIN) och tecknet för 'färdtjänst' (TJÄNST/ÅKA) har det gemensamt att det senare ledets tvåhandstecken utförs i det neutrala läget.

Vad artikulation i persontecken beträffar, minskas antalet rörelser ofta. Kontakt som sker några gånger i rad i rörelsen eller en zick-zack-rörelse, ersätts ofta med en jämn rörelse. Den här tendensen liknar vad Lars Wallin beskrivit för sammansatta tecken i svenskt teckenspråk (1982) beträffande reduktion av artikulationsaspekten. Wally Lindbergs persontecken härleds från en vinröd

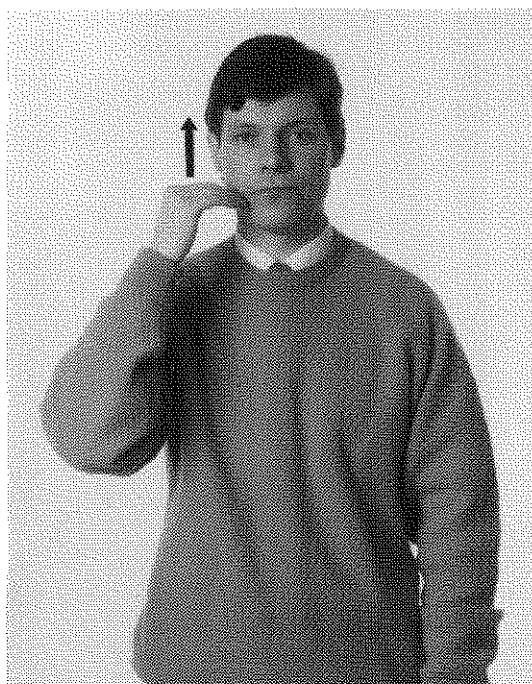

Fig 28 a Karl Flodin

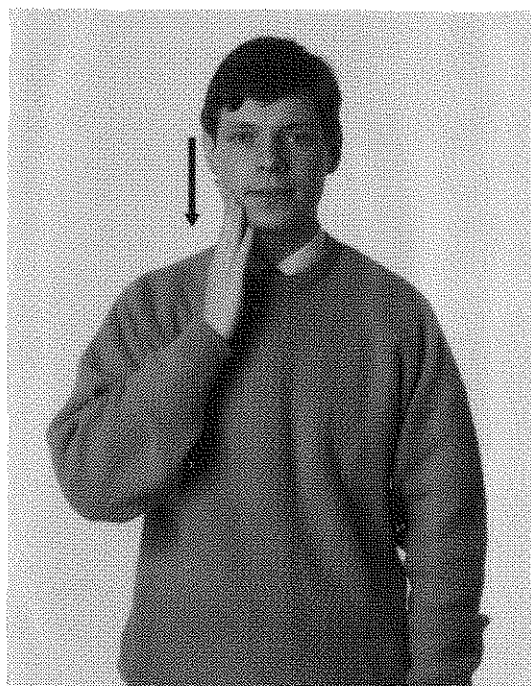

Fig 28 b Karl Flodin

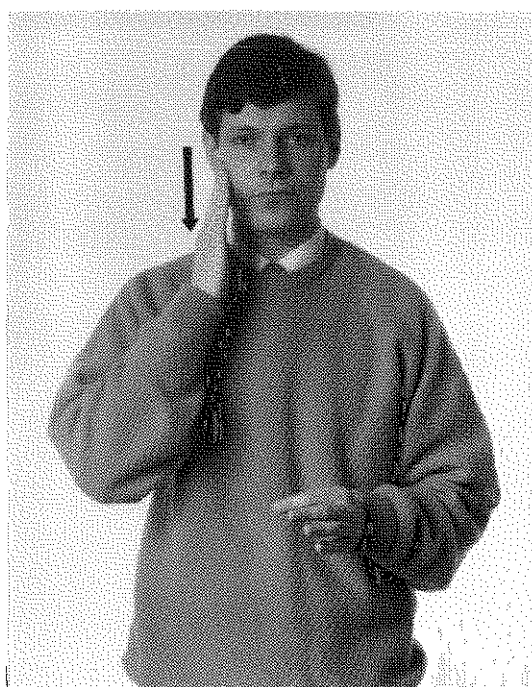

Fig 29 a Felix Franzén

Fig 29 b Felix Franzén

Fig 30 a Wally Lindberg

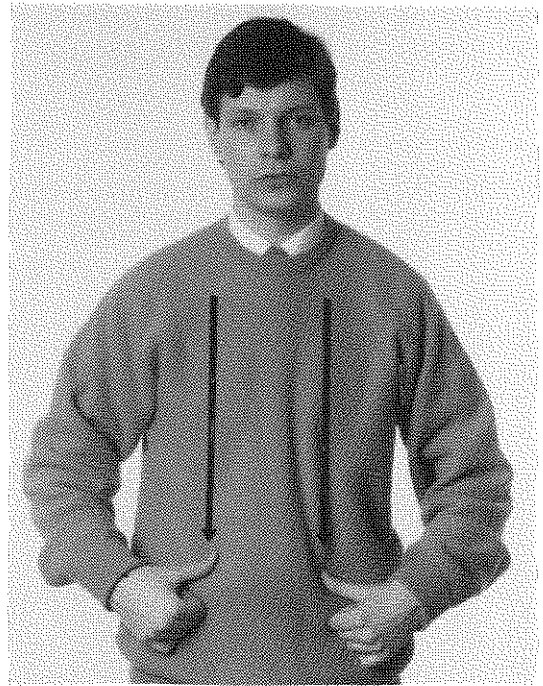

Fig 30 b Wally Lindberg

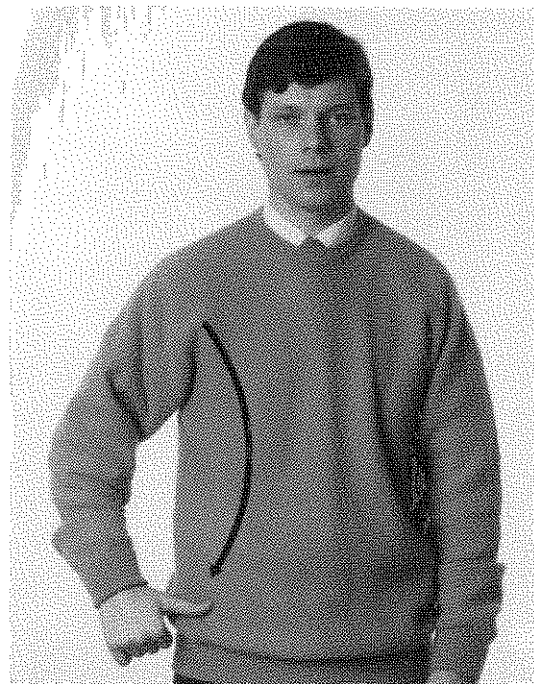

Fig 31 Albert Segerhammar

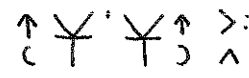
klänning med stor vit krage och stora knappar på två sidor och transkriberas i

äldre form: . Den nuvarande formen av detta persontecken har inga upprepningar av kontakt vid bröstet längre utan utförs:

 (se fig 30 a-b, sid 53).

Det finns en annan intressant synvinkel på tecknens historiska förändringar. Enligt Nancy Frishberg i *Historical change in American Sign Language* (1975) ersätts enkel artikulator som är i kontakt med kroppen - från hals till midja - med dubbel artikulator. Någon motsvarighet till den här tendensen har jag inte funnit inom det svenska personteckenområdet. Däremot har jag funnit det motsatta: tecken med dubbel artikulator med kroppsläge ersätts ofta av en form med bara enkel artikulator. Albert Segerhammars persontecken t ex, som i äldre form tecknas med två tummar i kontakt med bröstet och förs och divergerar nedåt samtidigt, ersätts av en form med bara en hand. För tydlighetens skull

transkriberas tecknet: (se fig 31, sid 53). Men i tecken som har dubbel artikulator i neutrala läget har jag inte hittat sådan strykning av ena handen. Ett exempel är Olle Holmbergs persontecken: BAGARE

 Man kan inte teckna med bara en hand för just hans persontecken.

Det förekommer också att handformen ersätts med en annan form. T ex ersätts

pekfingret i Arthur Carsands ursprungliga persontecken:

med spretade handen med vinklade långfingret: , eftersom långfingret är längre än pekfingret. Det underlättar att teckna med långfingret. När tecken är i kontakt med något ställe så tenderar långfingret att få kontakt och inte pekfingret. Det förekommer i ett flertal tecken.

11. Slutkommentar

I språkkulturellt hänseende skulle det vara intressant att få se om det finns skillnader mellan olika typer av persontecken när det gäller dövskoledistriktet. På grund av begränsningar i mitt material har jag inte kunnat forska vidare om detta. Om man hade alla etymologiska förklaringar till varför personerna har fått sina persontecken, skulle det underlätta för en att se klart vilka klasser av persontecken som användes/används i en dövskola. Idag är två tredjedelar av mitt material, (som omfattar totalt drygt 3100 persontecken), arbiträra för oss. Jag kan dock nämna några tendenser, som jag iakttagit.

Persontecken som kan härledas till klädsel var vanliga i dövskolan i Härnösand. Dövskolan i Lund var den enda som hade persontecken med nummer. I dövskolorna i Vänersborg och Örebro var det mycket vanligt att man utgick från namnet för att bilda persontecken. Sammansatta persontecken, speciellt med beteckningen på en färg som förled, användes för det mesta i Gävle och i Växjö. Persontecken som kan härledas till utseende är mycket vanliga överallt i hela landet.

Det skulle också krävas tid för att ta reda på vilket år de, som har fått sina persontecken härledda, började gå i dövskolan. Det skulle vara intressant att få veta om det finns skillnader mellan olika typer av persontecken ifråga om ålder och mellan hörande och döva. Jag rekommenderar att man forskar vidare på det här området.

I samband med äldre döva personers berättelser på teckenspråk vid videoinspelningarna märkte jag att persontecken förekommer då och då i berättelser i stället för en pronominal pekning för en person som man tidigare pratat om. Därför tycker jag också att det vore intressant att få veta vad persontecken egentligen har för funktion under ett samtal eller i en berättelse. Därför rekommenderar jag också att man forskar vidare på detta område.

12. Litteraturförteckning

- Ahlgren, I. (1980): Döva barns teckenspråk. Forskning om teckenspråk nr VII. Stockholms Universitet, Institutionen för lingvistik.
- Bergman, B. (1977): Tecknad svenska. Utbildningsforskning nr 28. Stockholm: LiberLäromedel/Utbildningsförlaget.
- Bergman, B. (1982): Teckenspråkstranskription. Forskning om teckenspråk nr X. Stockholms Universitet, Institutionen för lingvistik.
- Fondelius, G. (1916): Teckenspråksnamn. Tidning för dövstumma nr 8 och 9, sid 36.
- Frishberg, N. (1975): Arbitrariness and Iconicity: Historical Change in American Sign Language. *Language* 51:696-719.
- Lieth, L v d. (1968): Tal grebet ud af luften, Tyst Jul, Danske Döves Landsforbund, 1968, Köpenhamn.
- Nilsson, S. (1977): Språkliga termer. Bröderna Ekstrands Tryckeri AB, Lund.
- Nordheim, P. (1972): Kontakt: Avsnittet "Enöga fick ja av Locken", sid 53-55. (uo)
- Supalla, S. (1985?): The Arbitrary Name Sign System in American sign Language. (Stencil).
- Toft, S. (1985): Taltegn, i B. Hansen (red.): Tegnsprogsforskning og tegnsprogsbrug, Döves Center for Total Kommunikation, sid 22-31, Köpenhamn.
- Wallin, L. (1982): Sammansatta tecken i svenska teckenspråket. Forskning om teckenspråk nr VIII. Stockholms Universitet, Institutionen för lingvistik.
- Österberg, O. (1916): Teckenspråket. Alfred Perssons förlag, Uppsala. (Karaktäriseringstecken sid 17 och 80).

13. Källförteckning

1. Skolelevkataloger för det första dövskoledistriktet i Stockholm: särskilt läsåren 1900/1901, 1910/1911, 1920/1921, 1930/1931, 1940/1941 och 1950/1951.
2. Skolelevkataloger för det andra dövskoledistriktet i Växjö: särskilt läsåren 1900/1901, 1910/1911, 1920/1921, 1930/1931 och 1937/1938.
3. Skolelevkataloger för det tredje dövskoledistriktet i Lund: särskilt läsåren 1900/1901, 1910/1911, 1920/1921, 1930/1931, 1940/1941 och 1950/1951.
4. Skolelevkataloger för det fjärde dövskoledistriktet i Vänersborg: särskilt läsåren 1900/1901, 1910/1911, 1920/1921, 1930/1931, 1940/1941 och 1950/1951.
5. Skolelevkataloger för det femte dövskoledistriktet i Örebro: särskilt läsåren 1900/1901, 1910/1911, 1920/1921, 1930/1931, 1940/1941 och 1950/1951.
6. Skolelevkataloger för det sjätte dövskoledistriktet i Gävle: särskilt läsåren 1900/1901, 1910/1911, 1920/1921, 1930/1931 och 1937/1938.
7. Skolelevkataloger för det sjunde dövskoledistriktet i Härnösand: särskilt läsåren 1900/1901, 1910/1911, 1920/1921, 1930/1931, 1940/1941 och 1950/1951.

Tidskrifter för döva:

8. "Tidning för döfstumma", alla årgångar 1891-1944.
9. "De Döfstummas Tidskrift", alla årgångar 1945-1949.
10. "De Dövas Tidskrift", alla årgångar 1950-1957.
11. "SDR-Kontakt", alla årgångar 1958-1986.

14. Appendix A

Statistik

Tidigare har jag nämnt att jag hittills har noterat 3114 persontecken för totalt 2671 personer.

Jag vill också kort nämna att enkla tecken som persontecken är mycket vanligt. Det är 2627 enkla tecken av 3114 persontecken. Antalet sammansatta tecken utgör 479. I några fall förekommer sammansatta tecken med tre sammansättningsled. Dessa är bara 8 stycken.

Enkla tecken	= 2627 stycken
--------------	----------------

Sammansatta tecken med två sammansättningsled	= 479 stycken
---	---------------

Sammansatta tecken med tre sammansättningsled	= 8 stycken
---	-------------

När det gäller enkel artikulator, är detta också vanligt inom personteckenområdet. Antalet tecken med enkel artikulator utgör 3230 av 3641 tecken. När man använder två händer som rör sig lika mycket aktivt, är det dubbel artikulator. Det visar sig att dubbel artikulator inte används lika ofta som i vanliga tecken i svenskt teckenspråk. Dubbel artikulator återfinns i 217 tecken. Vad enkel artikulator med en passiv hand som artikulationsställe beträffar, återfinns den i 190 tecken.

Enkel artikulator	= 3230 tecken
-------------------	---------------

Dubbel artikulator	= 217 tecken
--------------------	--------------

Enkel artikulator med en passiv hand som artikulationsställe	= 190 tecken
--	--------------

Totalt blir det 3637 tecken. Differensen mellan antalet tecken och antalet persontecken, 523 stycken, beror på att en del persontecken består av två eller tre sammansättningsled.

15. Appendix B

Artikulationsställe

Läge

	ansikte, i huvudhöjd
	övre delen av ansiktet
	nedre delen av ansiktet
	nacken
	hjässan
	pannan
	sidan av huvudet, örat
	ögat
	kinden
	näsan
	munnen

	hakan
	halsen
	bröstat
	vänster sida av bröstet
	höger sida av bröstet
	axeln
	höften
	magen, mellangärdet
	armen
	överarmen
	benet

Artikulator

Handform

J	flata handen	△	nyphanden
J	flata tumhanden	*Ⓛ	LO-handen (se fig 32, sid 63)
Y	sprethanden	∫	krokfingret
Λ	vinkelhanden	∪	måtthanden
A	tumvinkelhanden	↓	raka måtthanden
A	A-handen	T	T-handen
S	S-handen	R	långfingret
Σ	klohanden	N	N-handen
O	O-handen	V	V-handen
G	knutna handen	∇	tupphanden
⊖	hållhanden	*∇	vinklade tupphanden handen (se fig 33, sid 63)
E	E-handen	*NA	NA-handen (se fig 34, sid 63)
B	tummen	*Ⓝ	NO-handen (se fig 35, sid 63)
L	pekfingret	∩	dubbelkroken
↑	vinklade pekfingret	⌢	böjda tupphanden
┘	L-handen	K	K-handen

Fotnot: * betyder att dessa symboler tillagts till dem som finns i Teckenspråkstranskription. Forskning om teckenspråk X. (Brita Bergman, 1982).

M M-handen

W W-handen

I lillfingret

† flyghanden

D D-handen

4 4-handen

* stora långfingret

Z runda långfingret

H stora nyphanden

Attityd

riktning

vänster

höger

fram

in

upp

ner

vridning

Artikulation

Rörelseriktning

← vänster

→ höger

↔ vänster-höger

↑ fram

↓ in

↕ fram-in

^ upp

v ner

^v upp-ner

⇒ förändras

∇ strör

Interaktionsart

≈ växelvis

> konvergerar

< divergerar

↔ byte

X kors

∠ vinkel

⌘ hakning

∈ entré

● kontakt

Rörelseart

⤿ båge

* ⊕ horisontell cirkelrörelse

* ⊖ vertikal-parallell cirkelrörelse

* ⊗ vertikal-vinkelrät cirkelrörelse

∞ vrids

ω slås

~ spelar

* # vinkar

Övriga symboler

⋮ upprepad artikulation

/ sammansatt tecken

– och ' höger hands placering
relativt den vänstra eller
annan kroppsdel

Fig 32 LO-handen

Fig 33 vinklade tupphanden

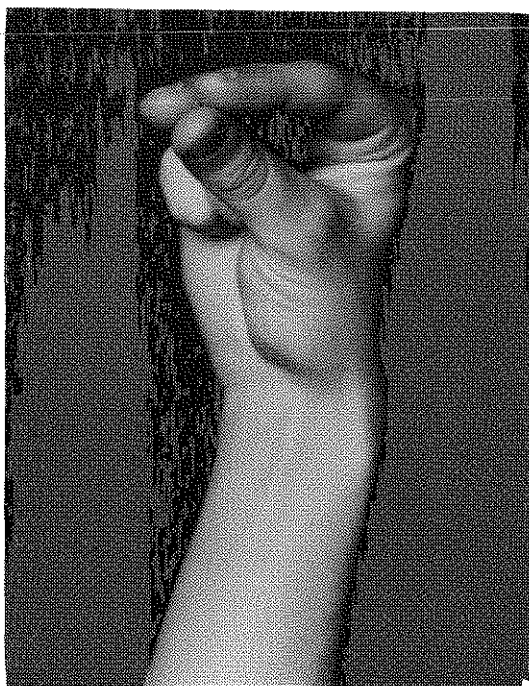

Fig 34 NA-handen

Fig 35 NO-handen

I serien
FORSKNING OM TECKENSPRÅK (FOT)
har hittills följande nummer utkommit:

*I	1976	Ahlgren, I:	Rapport om planering och förarbete i projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade."	32 s.	
*II	1978	Bergman, B: Ulfsparre, S: Ahlgren, I:	The first national symposium on signlanguage research and teaching. Teaching sign language to hearing parents of deaf children. Early linguistic cognitive development in the deaf and severely hard of hearing.	15 s.	
*III	1979	Bergman, B:	Dövas teckenspråk - en inledning.	43 s.	
*IV	1978	Bergman, B:	Current developments in sign language research in Sweden.	7 s.	
*V	1979	Ahlgren, I:	Om språkutveckling hos hörande och döva.	12 s.	
VI	1980	Ahlgren, I	Projektet "Tidig språklig kognitiv utveckling hos döva och gravt hörselskadade": Arbetssätt och erfarenheter. Döva barn och vuxna döva.	28 s.	30:-
VII	1980	Ahlgren, I:	Döva barns teckenspråk	26 s.	25:-
VIII	1982	Wallin, L:	Sammansatta tecken i svenska teckenspråket	27 s.	30:-
IX	1982	Ozolins, B:	Lördagsskolan 1977-1978	20 s.	25:-
X	1982	Bergman, B:	Teckenspråkstranskription.	43 s.	30:-
*XI	1982	Bergman, B:	Sign Typology. Verbs and Adjectives: Some Morphology Processes in Swedish Sign Language. On Localisation in the Swedish Sign Language. Några satstyper i det svenska teckenspråket.	21 s. 13 s. 13 s. 17 s.	
XI:2	1982	Bergman, B:	Några satstyper i det svenska teckenspråket.	17 s.	25:-
XII	1982	Svartholm, K:	Döva och samhällets skrivna språk. En forskningsöversikt och en tillbakablick.	70 s.	50:-
XIII	1984	Ahlgren, I:	Döva barn och skriven svenska	43 s.	35:-
*XIV	1984	Bergman, B:	En jämförelse mellan dynamiska och statiska satser i svenska och teckenspråk.	14 s.	
		Bergman, B & Wallin, L:	Satsstruktur i det svenska teckenspråket.	11 s.	
		Bergman, B:	Verb och adjektiv: Några morfologiska processer i svenska teckenspråket.	12 s.	
		Ahlgren, I:	Persondeixis i svenska och i teckenspråk.	11 s.	

XV	1987	Thurén L:	Döva i Sverige – en delkultur?	22 s.	25:-
XVI	1989	Hedberg, T:	Persontecken. Deras härkomst, bildningssätt och användning.	63 s.	40:-
XVII	1992	Bergman, B:	Teckenspråket – Ett svenskt minoritetsspråk	13 s.	20:-
XVIII	1994	Mesch, J:	Dövblindas teckenspråk. En pilotstudie.	26 s.	35:-
XIX	1995	Bergman, B:	Manuell och ickemanuell negation i svenska teckenspråket	19 s.	25:-
XX	1996	Ahlgren, I:	Om dövblindfödda barns möjlighet till språkutveckling.	18 s.	25:-
XXI	1998	Ahlström, M & Svartholm, K:	Barndomshörselskadades erfarenheter och upplevelser av tvåspråkighet. En pilotstudie	42 s.	35:-

VIDEOGRAM

I	1981	Bergman, B & Wikström L-Å:	Svenska handalfabetet och bokstaverade tecken (Svartvitt, utan ljud)	49 m.	
			Kopieringskostnad 150:- plus kassettkostnad	15 s.	
			Tryckt supplement till Videogram I med innehållsbeskrivning.		15:-
II	1985	Wallin, L:	Icke-manuell anaforisk referens i svenska teckenspråket. (Färg, med tolkning till svenskt <u>eller</u> engelskt tal)	126 m.	
			Kopieringskostnad 150:- plus kassettkostnad	11 s.	
			Tryckt supplement till Videogram II med innehållsbeskrivning.	12 pp.	15:-
			Printed supplement for the video 'Non-manual anaphoric reference in Swedish Sign Language'.		15:-

Nya häften i FOT-serien aviseras i de nordiska dövtidningarna.

Beställningar sänds till:

Stockholms universitet, Institutionen för lingvistik, 106 91 Stockholm.

(Tel. 08 - 16 23 47; texttelefon 08 - 15 81 13, e-post: exp@ling.su.se)

Faktureringsavgift, porto samt ev. moms tillkommer.

Häften får kopieras under förutsättning att också omslagssidan kopieras.

*** Numret är slut.**

ÖVRIGT

Ahlgren, I & Bergman, B (eds):	Papers from the first international symposium on sign language research. Leksand: SDR, 1980.	299 pp.	35:-
Ahlgren, I & Björneheim, B: Ahlgren, I:	Tvåspråkighet och dövläroverutbildning. Lingvistik och språkundervisning. Särtryck ur Nordisk tidskrift för dövundervisningen, nr 1, 1981.	17 s.	15:-
Bergman, B:	Studies in Swedish Sign Language (Sammanfattning av FOT nr III, X och XI) 1982.	30 s.	25:-
Brennan, M:	Word Formation in British Sign Language. Stockholm University	205 pp.	90:-
Wallin, L:	Polysyntetiska tecken i svenska teckenspråket. Stockholms universitet, Institutionen för Lingvistik, 1994	161 s.	90:-
Wallin, L:	Polysynthetic Signs in Swedish Sign Language, English summary of Polysyntetiska tecken i svenska teckenspråket. Stockholms universitet, Institutionen för Lingvistik, 1994.	22 pp	10:-
Wallin, L:	Polysynthetic Signs in Swedish Sign Language, English edition of the full dissertation. Institute of Linguistics, Stockholm University, 1996	165 pp	120:-
Mesch, J:	Teckenspråk i taktill form - turtagning och frågor i dövblindas samtal på teckenspråk. Stockholms universitet, Institutionen för Lingvistik, 1998	235 s.	130:-